ROSER SALICRÚ I LLUCH

«Perquè la pega se fa a Mataró e per la costa del Maresma (...)» i «de taules de pi (...) en lo Maresma (...) ne ha per provehir tot lo món». L'explotació dels recursos forestals mataronins a la Baixa Edat Mitjana

JOAQUIM LLOVET

Roig i Jalpí, Mataró i les Santes

JOAN GIMÉNEZ I BLASCO

Quan Mataró no tenia locomotora

NICOLAU GUANYABENS I CALVET

La Banda Municipal de Mataró. De la fundació a la Guerra Civil (1912-1939)

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

FULLS/100

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, abril 2011

FULLS/100

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, abril 2011

TAULA

● **EDITORIAL** 1

● **ACTUALITAT** 2

● **ESTUDIS**

«PERQUÈ LA PEGA SE FA A MATARÓ E PER LA COSTA DEL MARESMA (...)» I «DE TAULES DE PI (...) EN LO MARESMA (...) NE HA PER PROVEHIR TOT LO MÓN». L'EXPLOTACIÓ DELS RECURSOS FORESTALS MATARONINS A LA BAIXA EDAT MITJANA
Roser Salicrú i Lluch 8

ROIG I JALPÍ, MATARÓ I LES SANTES
Joaquim Llovet 16

QUAN MATARÓ NO TENIA LOCOMOTORA
Joan Giménez i Blasco 20

LA BANDA MUNICIPAL DE MATARÓ. DE LA FUNDACIÓ A LA GUERRA CIVIL (1912-1939)
Nicolau Guanyabens i Calvet 26

● **DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA** 44

Portada: Reproducció de les portades dels números 1, 25, 50 i 75 dels *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*.

Prohibida la reproducció dels textos i de les il·lustracions sense esmentar la procedència.

Edita: **MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA**
Centre d'Estudis Locals de Mataró
Beata Maria, 3. 08301 Mataró
Tel. 93 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
www.masmm.org

Director: Nicolau Guanyabens i Calvet

Consell de redacció: Nicolau Guanyabens i Calvet, Manel Salicrú i Puig, Joan Castellà i Oliva

Composició i impressió: Impremta Copyrap. Tetuan, 34 - 08302 MATARÓ

Dipòsit Legal: B-15.257-1978 *ISSN* 0212-9248

L'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria no es responsabilitza necessàriament de l'opinió que expressen els articles signats.

Amb la col·laboració de Ajuntament de Mataró Institut Municipal d'Acció Cultural

Amb el suport de Institut Ramon Muntaner

EDITORIAL

EL NÚMERO 100 DELS *FULLS*

L'abril de 1978 s'iniciava la publicació dels nostres *FULLS*, que avui, trenta-tres anys després, arriben al número 100. Ho fem constar amb satisfacció.

Satisfacció per la llarga durada de la revista. Poques publicacions d'història local a Catalunya es mantenen, o s'han mantingut, durant tant de temps.

Satisfacció pels continguts. Els *FULLS* són avui una publicació de referència. No solament per a la història de Mataró i el Maresme, sinó, també, per a la història global del país. Han tractat i tracten temes d'arqueologia, d'història, en totes les seves accepcions, d'història de l'art, d'arquitectura, d'educació, de música, de literatura, de folklore, de festes... I són incorporats a internet.

Satisfacció perquè la revista ha donat a conèixer fons de l'Arxiu, en especial els fons de l'Arxiu d'imatges, i perquè ha documentat una part de l'obra de la basílica de Santa Maria i moltes peces exposades al seu museu.

I satisfacció per la continuïtat, que avui considerem garantida.

També volem agrair la contribució desinteressada i benèvola dels col·laboradors dels *Fulls*, ja que sense ells no haurien estat possibles. I fer memòria d'aquells col·laboradors que ja no són amb nosaltres, en especial, l'arqueòleg i historiador Marià Ribas i Bertran i el fotògraf i documentalista Miquel Sala i Girbal. A tots ells, el nostre elogi.

I, finalment, només queda per fer un públic reconeixement als subscriptors dels *FULLS*, ja que també asseguren la continuïtat.

ACTUALITAT

El passat dia 23 de març, al Saló de Plens de la Casa de la Ciutat mataronina, es celebrà l'acte de col·locació del retrat del Dr. Antoni Comas i Pujol a la Galeria de Mataronins Il·lustres.

En el curs de l'acte, el doctor Agustí Bover i Font pronuncià la conferència que tot seguit transcrivim.

ANTONI COMAS I PUJOL, MESTRATGE I COMPROMÍS

«Il·lustríssim senyor alcalde de Mataró, digníssimes autoritats, senyora Dolors Lamarca, vídua Comas, filles i altres familiars d'Antoni Comas, senyores i senyors: en primer lloc, vull agrair públicament la invitació que se m'ha fet a parlar del doctor Comas en aquest acte, perquè per als qui, com jo mateix, el vam conèixer en el marc universitari, serà sempre el doctor Comas.

LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

El vaig conèixer a la Universitat de Barcelona, a començaments dels anys setanta del segle passat, perquè hi vaig començar la carrera de Filologia Catalana el curs 1970/1971 i ell era el catedràtic i el cap d'aquest Departament. Tot just feia cinc anys que havia guanyat la càtedra de Llengua i Literatura Catalanes, la primera que s'havia creat després de la guerra. Aquesta càtedra era una escletxa importantíssima que s'havia aconseguit obrir en el sistema universitari de la dictadura i, evidentment, un resistent com Antoni Comas n'era perfectament conscient i la posà amb eficàcia al servei de la recuperació de la nostra cultura en el món universitari i en la societat catalana en general. Aquesta primera meitat dels anys setanta, en què jo estudiava al Departament de Filologia Catalana i vaig ser alumne seu, no va ser gens fàcil per a ningú, però, especialment, per al cap d'un departament tan significat. Només cal que recordi que, com aquell qui diu, la meva promoció va entrar a la Universitat amb el procés de Burgos i en va sortir poc abans de la mort del dictador. Però aquell professor alt i ben plantat, que juntament amb la resta del seu equip docent ens feia conèixer la llengua i la literatura que l'escola franquista ens havia amagat, tenia ja uns anys d'experiència en la lluita cultural democràtica i catalanista i no s'acovardia davant de les dificultats. A mesura que anàvem estudiant la història recent del nostre país, també anàvem coneixent millor la seva trajectòria personal. Antoni Comas estudià Filosofia i Lletres a la Universitat de Barcelona, on es llicencià en l'especialitat de Filologia Romànica l'any 1953, i on fou deixeble, entre altres, d'Antoni M. Badia i Margarit, Joan Petit o, especialment, Martí de Riquer. Com a estudiant, havia freqüentat també els clandestins Estudis Universitaris Catalans de Jordi Rubió i Ramon Aramon. Durant els primers anys de la carrera formà part del grup de joves que editià la mítica revista universitària *Curial* –ciclostilada i també clandestina, és clar–, de la qual van aparèixer sis números entre els anys 1949 i 1950, quan fou prohibida. En acabar la carrera, començà a fer classes a la Facultat. L'any següent participà, juntament amb Joan Perucho, Maurici Serrahima, Carles Riba, Clementina Arderiu, Antoni Vilanova i Joan Fuster, en el Congrés de Poesia de Sant Jaume de Galícia. Es doctorà l'any 1956 amb una tesi sobre l'obra del trobador Ramon Vidal de Besalú. I el curs 1960/1961, quan era professor

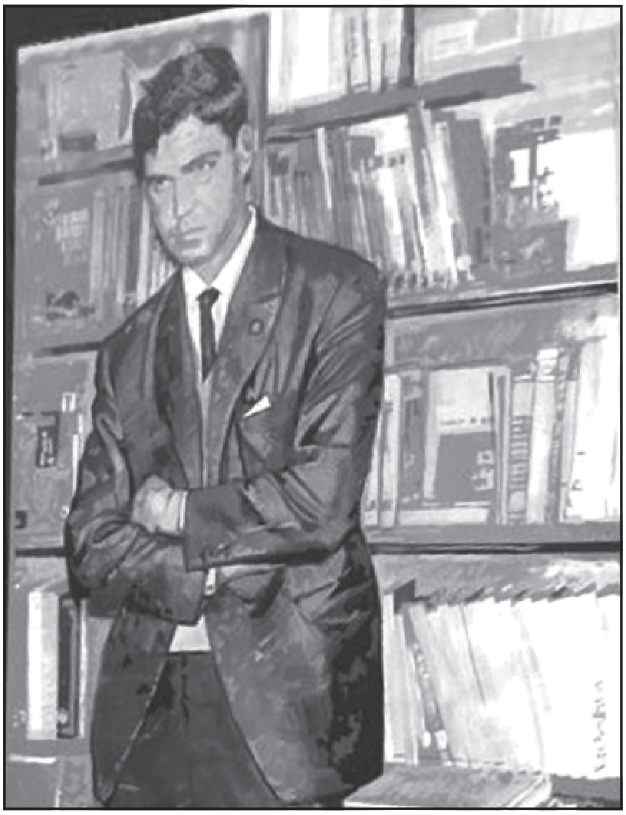

Retrat del doctor Antoni Comas i Pujol
situat a la Galeria de Mataronins Il·lustres.

interí de la secció de Filologia Romànica, inicià l'ensenyament regular de la llengua catalana a la Universitat –llavors la Universitat de Barcelona era l'única universitat que hi havia a Catalunya.

EL DEPARTAMENT DE FILOLOGIA CATALANA

La pressió exercida per professors i estudiants per tal que el ministeri dotés la Universitat de Barcelona amb una càtedra de llengua i literatura catalanes va obtenir el seu fruit, finalment, l'any 1965 i Antoni Comas guanyà les oposicions a aquesta primera càtedra de després de la guerra. En els inicis, la nova càtedra es va veure molt condicionada per les poques possibilitats de desenvolupament i va tenir com a primers col·laboradors els professors Elvira Silvestre, Amadeu J. Soberanas, Francesc Bonastre, Josep M. Sobrer i Joan Solà. Però la creació del Departament de Filologia Catalana, primer, l'any 1967, i la important reforma que representà el nou pla d'estudis de la Facultat de Filosofia i Lletres, després, l'anomenat pla Maluquer, que prenia el nom del nou degà de la Facultat, el doctor Joan Maluquer de Motes, i que entrà en vigor el 1969, van representar un canvi molt important per al desenvolupament dels estudis catalans en la nostra Universitat. La característica flexibilitat d'aquest pla, ben segur que devia ajudar el doctor Comas a organitzar el Departament acabat de crear i que ell dirigia i li va permetre incorporar nous professors, generalment provinents del Departament de Filologia Espanyola, els de l'àrea de lingüística, i del Departament de Filologia Romànica, els de l'àrea de literatura. Però també provinents d'altres àmbits i, no cal dir-ho, uns i altres amb posicions ideològiques diverses, d'acord amb la tolerància i l'eclecticisme que també el caracteritzaven, com per exemple el director teatral Ricard Salvat, l'escriptor Jaume Vidal Alcover o l'historiador Miquel Coll i Alentorn. I és que, apresa de Carles Riba i de Salvador Espriu, una de les idees que Comas tenia molt clares ja des de l'època de la revista *Curial*, era la de la continuïtat de la nostra cultura i l'enllaç amb les generacions anteriors, tan necessaris en aquell temps, i que en aquell equip de professors representava Coll i Alentorn.

Fins llavors, i entre altres treballs, Comas havia publicat edicions i estudis sobre Boscà, Llull, Góngora, Teresa de Jesús, Maragall, Verdaguer, etc., i alguns d'aquests textos havien estat recollits en el volum *Assaigs sobre literatura catalana*, publicat per la Tàber el 1968, l'antologia *Un segle de poesia catalana*, que havia estat iniciada per Jaume Bofill i Ferro, també del 1968, a més de dos textos que tinc molt presents per la profunda impressió que van causar en el jove estudiant que jo era aleshores. Em refereixo a la *Introducción* a la poesia de Bartomeu Rosselló-Pòrcel i, sobretot, a *Les excel·lències de la llengua catalana*, un llibret de la popular col·lecció «Els episodis de la història», de l'editorial Dalmau, publicat l'any 1967, que, ara que després de molts anys hi he tornat a pensar, em sembla que va ser determinant perquè em decidís a seguir els passos del mestre en l'estudi de l'aleshores període més ignorat de la literatura catalana.

Com a estudiós que era de la literatura dels segles XVI, XVII i XVIII, en aquells anys, precisament, estava preparant la magnífica monografia dedicada al segle XVIII, que va merèixer el premi Lluís Nicolau d'Olwer, de l'Institut d'Estudis Catalans, l'any 1971, i que l'any següent es publicà com a volum IV de la primera edició de la *Història de la literatura catalana* de l'editorial Ariel, dirigida per Martí de Riquer. Crec que l'aspecte més innovador del pla d'estudis que Comas dissenyà per al Departament fou, precisament, la normalització de l'ensenyament de la literatura d'aquests segles, als quals encara no ens referíem com a l'Època moderna, tal com fem ara.

Però potser encara més innovador que això, en aquells temps, fou la seva manera radicalment democràtica d'organitzar el funcionament del Departament. Em sembla que no se n'ha parlat gaire, d'això, perquè afortunadament ara ens sembla l'única manera possible de funcionar, però llavors no era pas així i crec que val la pena remarcar-ho. A les reunions del nostre Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona, els estudiants hi teníem representació amb veu i vot. En puc donar testimoni perquè, en algunes ocasions, vaig ser un dels representants dels estudiants. No sé si el nostre Departament era l'únic de la Facultat on això era així, però si no era l'únic eren molt pocs els que funcionaven d'aquesta manera. L'única precaució que preníem era tancar la porta de la sala perquè els qui passaven pel passadís no ho poguessin veure. I cal recordar que, en aquells anys, qualsevol denúncia d'algun professor, estudiant o administratiu li hauria portat seriosos problemes, com a funcionari que era.

Comas, però, no entenia aquesta escletxa guanyada per al català, que era el nostre Departament, com una mena de refugi per a la llengua. Al contrari, entenia que el Departament havia de ser la plataforma des d'on projectar-nos cap a la societat catalana, calia que el coneixement que generava la recerca universitària fos posat no solament al servei dels alumnes sinó que, fins on fos possible, s'utilitzés també per retornar a la nostra societat la llengua i la cultura que li són pròpies i que li eren negades. Per això promogué, des de la càtedra, cursos de cultura catalana per correspondència; els programes *Català amb nosaltres* i *Lliçons de català*, dirigits per Rosa Victòria Gras i emesos pel circuït català de TVE, on vam intervenir molts dels seus col·laboradors; el reconeixement dels títols de Mestre de Català; o un memorable cicle de *Lectures Poètiques* amb els grans noms de la poesia catalana del darrer terç del segle XX; per això creà la col·lecció universitària Biblioteca Torres Amat i, alhora, tingué cura de la col·lecció divulgativa *Llibres de lectura* de l'editorial Destino; o publicava articles a la premsa, o fou un dels creadors del premi «Lletra d'Or», etc., etc.

EL MESTRE I L'AMIC

Quan vaig acabar la carrera, l'any 1975, pocs mesos abans de la mort del dictador, al país pràcticament no hi havia feina per a un llicenciat en Filologia Romànica en l'especialitat de Català, era molt més fàcil trobar-ne en una universitat estrangera. Li vaig dir al doctor Comas que m'agradaria anar-me'n una temporada a l'estranger, cosa que ell em va recomanar, i em va adreçar al senyor Ramon Aramon i Serra, aleshores secretari general de l'Institut d'Estudis Catalans. Gràcies a ells dos, vaig entrar en contacte amb el professor Curt J. Wittlin, que em va aconseguir una beca del Canada Council per tal de fer-li d'assistent de recerques durant un any a la Universitat de Saskatchewan, al centre del Canadà. En tornar, amb la fi de la dictadura el nombre d'estudiants de Filologia Catalana havia augmentat considerablement i el departament necessitava més força docent. El doctor Comas va fer-me confiança i vaig passar a formar part del seu equip de professors. Llavors va començar una nova etapa en la nostra relació. D'acord amb el seu tarannà afable i senzill, el primer que va dir-me fou que a partir d'aquell moment érem col·legues i que, per tant, el tutegés; ho remarco perquè aquesta és una actitud que no tenien tots els catedràtics de la seva època, i em sembla que tampoc tots els de l'actual. Els primers anys de docència universitària són sempre literalment terribles. No solament perquè llavors els joves professors havíem de conjuminar la preparació de les classes amb la realització de la tesi de llicenciatura, primer, i la tesi doctoral, després, sinó perquè precisament quan un s'enfronta per primera vegada amb una classe és quan hom s'adona de totes les mancances i llacunes que encara té. Antoni Comas ho sabia per experiència, lògicament. I aleshores, tots els professors que començàvem vam beneficiar-nos de la seva gran generositat. Sempre es posava en el nostre cas, en el de cadascun, ens encoratjava, ens facilitava materials per a la docència, ens deixava llibres, sabíem que sempre que el necessitéssim el trobaríem. I, cosa per desgràcia realment excepcional, sempre sense cap mena d'imposició. T'encoratjava fins i tot quan els teus criteris no coincidien amb els d'ell. Et deia: Mira, jo no hi crec en aquest camí. Però, si tu hi creus, endavant!. Cosa que contrasta molt amb el sectarisme que, sobretot a partir de la seva desaparició, es va acabar imposant i que, segons la meva opinió, ha perjudicat força els nostres estudis literaris d'aquests darrers anys. En tenir-lo com a director de la tesi de llicenciatura i, a continuació, de la tesi doctoral, la relació es va fer més estreta, lògicament. I, com que era un home que gaudia de la conversa amb els amics i de la bona cuina, conservo excel·lents records d'algunes reunions a la seva esplèndida biblioteca personal i d'alguns deliciosos sopars amb altres col·legues a casa seva, on lògicament l'amistat es va fer extensiva a la seva esposa, la bibliotecària Dolors Lamarca, i vaig conèixer les seves filles, Núria, Eulàlia i Mercè, encara molt petites.

Durant aquests anys continuà fent valuoses aportacions al coneixement de la nostra literatura, com l'estudi introductori a l'edició en facsímil de l'obra del mataroní Joan Pujol (1971), el fonamental *Joan Alcover. Aproximació a l'home, al seu procés i a la seva obra* (1973) –que obtingué el premi Joan Estelrich–, la síntesi *La Decadència* –tal com se'n deia llavors– (1978), estudis com *L'aigua que salva*, en ocasió de la investidura del seu amic Salvador Espriu com a doctor honoris causa de la Universitat de Barcelona, del qual fou padrí acadèmic (1980), o bé *Un escriptor místic català del segle* XVIII*: Fra Antoni de Sant Maties*, que havia de ser el seu discurs d'ingrés a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, entre moltes altres publicacions. A més d'altres que van aparèixer pòstumament, com ara la introducció i l'edició de l'obra de Joan Maragall en versió bilingüe publicada per Castalia (1984), el recull d'articles *Mirador. Estudis sobre literatura i historia dels Països Catalans* (1985) o els *Estudis de literatura catalana (segles* XVI-XVIII*)*, que vam curar conjuntament amb Montserrat de Ciurana (1985).

LA CIUTAT DE MATARÓ

Fins aquí he fet un repàs a alguns dels aspectes més rellevants de l'Antoni Comas i Pujol que vaig conèixer, de qui vaig aprendre molt i que va honorar-me amb la seva exquisida amistat. Una relació que va desenvolupar-se en el marc del vell edifici de la Universitat de Barcelona. Però això no exhaureix la visió de conjunt de la seva rica personalitat, és clar. I és que, com a mínim, hi ha encara un altre element fonamental per a Antoni Comas, del qual no he dit res, però no puc acabar aquesta glossa sense fer-hi referència, tot i que segurament molts de vosaltres en sabeu més que no pas jo. Efectivament, es tracta de Mataró, la ciutat on havia nascut, fill de Francesc Comas i Pompília Pujol, la ciutat on va créixer i es va formar, la ciutat de la seva família i dels seus amics d'infantesa i de joventut, Lluís Terricabres, Santi Martínez, Joaquim Bartra, Jordi Capell, Jaume Llavina, Lluís Ferrer i Clariana, Josep Varela, Esteve Albert, Albert Pera, Joaquim Llovet..., i d'altres que ben segur que em deixo i per això me n'excuso. Una ciutat que duia al cor i que estimava apassionadament. Per això, la seva activitat a Barcelona no li va fer oblidar mai els seus orígens. Per això, per exemple, els seus col·laboradors barcelonins, tot i no haver-hi estat mai, sabíem perfectament què era el Racó d'en Terri i l'activitat cultural que s'hi duia a terme. I ho sabíem, és clar, perquè ell ens en parlava amb entusiasme. De Barcelona estant, de cap manera no volgué desvincular-se de la vida del seu Mataró natal. No és estrany, doncs, que hagués acceptat de formar part, i en els darrers anys com a president, del jurat del Premi Iluro de Monografia Històrica, de la Caixa Laietana. I ens hem de congratular especialment d'aquesta relació seva amb el Premi Iluro, perquè ens va permetre descobrir un altre vessant de l'obra d'Antoni Comas: el de l'escriptor creatiu, un escriptor no gens menyspreable, a jutjar per les mostres que ens n'ha deixat. Perquè el doctor Comas va tenir la bona pensada d'escriure uns textos autobiogràfics a l'hora de fer els pròlegs per a dos dels treballs premiats. Concretament, per a *Presència mataronina al Río de la Plata*, de Ramon Salas i Oliveras (1977) i per a *Història d'una família (Segona part)*, d'Antoni Martí i Coll (1979). Sens dubte, són fragments d'unes memòries que alguna vegada ens havia comentat que li agradaria escriure i que desgraciadament la seva mort prematura va fer impossibles. Uns fragments escrits en una prosa precisa i elegant, que no és per cap casualitat que, posteriorment, hagin estat reproduïts en diverses publicacions. Uns textos on –com digué Martí de Riquer– «la gran bondat d'Antoni Comas, el seu cor net i generós, la seva ferma fe de creient i, fins i tot, la seva tan característica timidesa apareixen diàfanament en aquestes notes, tan ben escrites i on rememora la seva vida de minyó». Textos literaris als quals, des de fa un parell d'anys, podem afegir també la seva producció poètica, gràcies a l'edició que en féu la seva filla Mercè per al volum d'homenatge que el nostre Departament li dedicà en el vint-i-cinquè aniversari de la seva mort. Però tornem a la seva prosa perquè, lògicament, aquests textos ens parlen del Mataró de la seva infantesa, amb la viva presentació de la seva família, la delicada descripció de les privacions, les pors i els problemes que la guerra imposava, la impressió de l'ocupació de la ciutat per les tropes franquistes, etc., amb aquell deliciós episodi –deixeu-me'l destacar– de la seva primera anada a la biblioteca, en plena postguerra. Són els seus records d'un Mataró viscut, sentit, estimat «perquè –són paraules seves– jo també he format part de la vida de Mataró. Nat al carrer de Santa Teresa, al cor mateix de la ciutat, vaig estudiar en el seu col·legi més arrelat i popular, a Santa Anna. És natural que en la visió i en els records de Mataró s'hi reflecteixin els meus condicionaments personals, sobretot, el fet de pertànyer a una família modesta i profundament religiosa. Tant els meus germans com jo vàrem ésser pujats en allò que se'n diu, o se'n deia, «el sant temor de Déu», en un respecte al proïsme portat fins a la delicadesa i al sacrifici, en un puritanisme moral que gosaria qualificar de calvinista, en un menyspreu per tots els qui feien

un doble joc, es passaven de vius o s'aprofitaven d'alguna situació –la meva adolescència coincidí amb l'època de l'estraperlo– i en una repugnància instintiva, una implacabilitat, envers tots aquells que fossin capaços de deslleialtats i traïdories en qualsevol ordre. És lògic, doncs, que, en la meva primera adolescència, fos un noi de Foment –sortia de dimoni i de pastor als *Pastorets* que hi eren representats–, de Congregacions Marianes, de Lluïsos. El nombre de misses diàries i festives, a Santa Anna o a Santa Maria, comunions particulars i generals, rosaris, a casa i al col·legi, visites al Santíssim, processons, viacrucis, novenaris, sabatines, «desagravis», hores santes, tríduums, exercicis espirituals i oficis religiosos de tota mena, en els quals vaig participar durant aquests anys, crec que no tenen fi ni compte. M'ajudaren, si més no, a adquirir una cultura religiosa, que prou he hagut de fer servir després en alguns dels meus estudis, i em revelaren el profund sentit estètic de la litúrgia. Ja una mica més gran, vaig ésser col·laborador del diari *Mataró*, assidu del Racó i animador d'aquelles empreses culturals i artístiques jovenívoles que se solen fer amb tanta il·lusió com arravatada inconsciència. He estat un infatigable passejador dels carrers de Mataró, sobretot de la Rambla, i un delerós explorador dels seus bells encontorns. A més de lligams familiars, a Mataró, hi tinc amics entranyables».

Aquesta formació rebuda a casa, amb la família, a l'escola i a diverses institucions mataronines, afaiçonà, evidentment, l'honradesa personal i intel·lectual que el caracteritzaven. Una honradesa que, lògicament, comportà la fidelitat als orígens, a aquesta ciutat que duia al cor, com ho prova, per exemple, el seu ex-libris amb la coca característica i la llegenda *Civitatis MATARONE*. Aquesta ciutat, la capital del Maresme, que enyorava quan n'era absent: «La bona veritat és que encara enyoro aquell Mataró com un paisatge llunyà, inabastable i com fet de meravella. És clar, enyoro un Mataró irrecuperable. El Mataró de la vera fesomia de la Rambla amb el portal del pati i de l'edifici del col·legi de Santa Anna, tal com era. Un Mataró sense cotxes ni autobusos, però sí amb el tramvia. Un Mataró abastable, amb límits precisos, en el qual els carrers s'acabaven i la ciutat s'obria cap als dolços i suaus paisatges de Mata o de Cirera, d'Argentona, de Llavaneres o de Vilassar, amb el mar –sempre tan blau i com vetllant-lo– al capdavall». Un Mataró sempre recordat amb un gran afecte, com molt bé observà el professor de la Universitat de Bolonya Andrea Battistini en la seva contribució a l'homenatge esmentat, quan diu: «Nelle *Notes autobiogràfiques* Comas ricorda con affetto i luoghi di Mataró, i suoni delle sue campane, i luoghi di culto, le scuole degli ordini religiosi. Soprattutto ricorda una città illuminata dal sole, la sua visione "sempre dolça, amarada de claror, com si mai l'hagués tocat l'ombra d'un núvol"».

Avui, l'Ajuntament de Mataró honora el Dr. Antoni Comas i Pujol atorgant-li el títol de mataroní il·lustre, i crec, sincerament, que amb aquest just i lloable reconeixement d'un ciutadà exemplar s'honora també aquesta ciutat i el nostre país.

Moltes gràcies.

August Bover i Font
(Universitat de Barcelona)

BIBLIOGRAFIA

Antoni Comas i Pujol (1931-1981) Ara que fa vint-i-cinc anys (Mataró, 2006).

COMAS i PUJOL, Antoni. *Estudis de literatura catalana (segles XVI-XVIII)* Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona-Curial (Barcelona 1985).

Doctor Antoni Comas «In memoriam», 25 anys. Universitat de Barcelona (Barcelona 2009).

DOMINGO i CLUA, Josep M. «Antoni Comas i *Curial*», *Serra d'Or*, núm. 262-263 (juliol, agost 1981), 473-475.

GALLÉN, Enric; TAYADELLA, Antònia. «Notes sobre la història del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona», *Serra d'Or*, núm. 262-263 (juliol-agost 1981), 475-477.

Homenatge a Antoni Comas amb motiu del 25è aniversari de la seva mort, Ajuntament de Mataró/Patronat Municipal de Cultura (Mataró 2006).

CONVOCATÒRIA DE LA *XXVIII SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS*

El Museu Arxiu de Santa Maria, Centre d'Estudis Locals de Mataró, prepara la *XXVIII SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS*, prevista, en principi, per al dissabte dia 19 de novembre de 2011.

Per això convoca els estudiosos en qualsevol àrea d'investigació, perquè puguin presentar comunicacions escrites. Hauran de ser inèdites i el seu àmbit geogràfic es limitarà al Maresme. En cas que el nombre total de comunicacions sigui elevat, a criteri de l'organització, es podrà limitar a una sola per participant.

S'hauran de presentar mecanitzades, a doble espai, sobre fulls DIN A4 (30 línies per 70 espais), deixant un marge a l'esquerra d'uns dos centímetres aproximadament, amb una extensió màxima de 15 pàgines. En qualsevol cas, atès que és molt difícil d'establir el límit en format DIN A4, es considerarà que amb text, imatges i quadres, no podrà superar les quinze pàgines del format final. Es presentarà també un resum de, com a màxim tres fulls, per ser llegit a la sessió. S'adjuntarà suport informàtic.

En l'acte de la sessió es llegiran els resums presentats i es facilitarà el diàleg-col·loqui. L'exposició dels treballs podrà anar acompanyada de material audiovisual; caldrà, però, especificar-ho en el moment de la tramesa.

El termini de presentació de les comunicacions finalitzarà el dia 5 de novembre de 2011. Podran ser trameses per correu al MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA, Beata Maria, 3, 08301 Mataró; per correu electrònic (enricsubina@yahoo.es) o bé lliurades personalment al Museu Arxiu (divendres i dissabtes, de 6 a 9 h).

El Museu Arxiu de Santa Maria, amb la col·laboració de l'Institut Municipal d'Acció Cultural, editarà el conjunt de les comunicacions.

NOTÍCIA DE DONATIUS RECENTS

La família d'en Miquel Sala i Girbal, fotògraf documentalista de l'equip del Museu Arxiu de Santa Maria, ha donat al Museu Arxiu el conjunt de diapositives de Mataró i el Maresme que Miquel Sala conservava a casa seva, resum d'una activitat iniciada molts anys enrere.

Ho agraïm.

Des de la baixa edat mitjana, els boscos del Maresme proveïren les drassanes de Barcelona de fusta per a la construcció naval. En aquestes pàgines, Roser Salicrú i Lluch recopila les dades conegudes sobre l'explotació dels recursos forestals mataronins, i les completa amb l'anàlisi d'uns comptes de 1502-1503 que exemplifiquen amb detall tant el treball als boscos de Mataró com el transport de la fusta obtinguda fins a Barcelona.

«PERQUÈ LA PEGA SE FA A MATARÓ E PER LA COSTA DEL MARESMA (...)» I «DE TAULES DE PI (...) EN LO MARESMA (...) NE HA PER PROVEHIR TOT LO MÓN». L'EXPLOTACIÓ DELS RECURSOS FORESTALS MATARONINS A LA BAIXA EDAT MITJANA

El març del 1513, enmig d'un agre estira-i-arronsa entre els mercaders catalans que tenien interessos en la pesca i comerç de corall de Sardenya (que eren fonamentalment barcelonins i que comptaven amb el ple suport de la Diputació del General de Catalunya) i els habitants de l'Alguer (que eren partidaris que fossin els genovesos els qui explotessin aquests recursos naturals perquè consideraven que ells en sortien més beneficiats), els mercaders catalans feien una aferrissada defensa de les possibilitats que Catalunya tenia per proveir Sardenya, més i millor que no pas Gènova, de tota una sèrie de productes que, tot i que no tinguessin un ús concret per a corallar, eren clarament necessaris per fer-ho, perquè eren imprescindibles per a la indústria naval.[1]

I destacaven, específicament, que Sardenya

> «se pot molt millor provehir de Cathalunya que no de Gènova, perquè la pega se fa a Mataró e per la costa del Maresma, y en Yviça, de hon la trahen los genovesos; de taules de pi per cloenda de Barcelona en lo Maresma, prop Barcelona, ne ha per provehir tot lo món; e de assí ne va a Nàpols, per què·n tenim en molta summa».[2]

Per bé que no hagi estat mai objecte d'una atenció particularitzada ni d'un estudi sistemàtic capaç de dimensionar-ne l'abast ni la importància, és prou sabut que, almenys des de la baixa edat mitjana, els boscos del Maresme, en general i, per tant, també els del terme del castell de Mataró sobre els quals focalitzarem, aquí, el nostre interès, nodriren, de forma sostinguda, el proveïment de fusta de la ciutat de Barcelona i, molt especialment, les seves drassanes.

Tot i que aquest fenomen prengui més cos i rellevància (o, almenys, es faci més visible) des de l'inici de l'època moderna[3] i que, a la segona meitat del segle XVI, fins i tot es prenguin mesures contra la desforestació,[4] els primers indicis, indirectes, de l'explotació dels recursos forestals de l'entorn mataroní poden remuntar-se fins a les primeres dècades del segle XIV.

Ho testimonia, per exemple, el fet que, l'agost del 1326, els consellers de Barcelona es fessin ressò de les queixes que Ramon de Vallalta, mestre d'aixa barceloní, els havia adreçat perquè en Coca, batlle de Llavaneres pel senyor del terme del castell, Guillem de Sant Vicenç,[5] li havia pres, per força, 5 sous «per foresteria», és a dir, per boscar o per tallar llenya al bosc, tot i que, segons sembla, els barcelonins estaven exempts del pagament d'aquest dret a tot el terme del castell de Mataró.[6] La franquícia per si mateixa és tan significativa com

el fet que, en època tan reculada, ja puguin documentar-se mestres d'aixa barcelonins treballant als boscos mataronins.

És, però, durant la segona meitat del segle XV i els primers anys del XVI que les evidències d'aquesta emergència mataronina en l'abastiment de fusta de Barcelona i les dels lligams de l'explotació dels boscos del Maresme amb les drassanes barcelonines es multipliquen, així com, també, les notícies del despertar de Mataró com a descarregador o port mariner-mercantil amb una mínima activitat pròpia.[7]

Tanmateix, l'explotació dels recursos forestals dels encontorns mataronins no només es feia pensant en Barcelona, sinó que també interessava des de les terres veïnes del Vallès, a les faldes mateixes del Montseny. I sembla que, si més no al llarg del darrer quart del segle XIV, ja estava ben consolidada.

Ho posa de manifest el testimoni que, l'estiu del 1422, donen diversos habitants del terme de Mataró durant uns interrogatoris per escatir si era cert que, des de feia diverses dècades, hi havia gent de Sant Celoni que, a canvi d'un cens anual al senyor del castell, tenia reconegut el dret de «fer rabaçes de bruchs e d'arboç en los boschs del dit terme de Materó a ops de son offici de anaparia», és a dir, el dret d'arrencar les arrels i rabasses dels brucs i arboços de la zona per fabricar anaps, és a dir, vasos per beure fets de fusta.[8]

Tal com ja havia remarcat Joaquim Llovet remetent a l'aproximació que Claude Carrère va realitzar a l'estudi del dret de l'ancoratge,[9] Mataró hi apareix, cap a mitjan segle XV, com el principal port d'abastiment de llenya de Barcelona. Entre juny de 1439 i maig de 1440 provenen de Mataró 3.350 de les 13.850 bótes[10] de fusta registrades, i entre gener i desembre de 1442, 2.585 de les 12.575 computades, considerablement bastant per davant de Pineda, que ocupa el segon lloc tant el 1439-1440 com el 1442, però amb només 2.185 i 2.270 bótes, respectivament.[11] De la mateixa manera, també trobem algun patró mataroní que es desplaça fins a Tossa per carregar llenya per transportar-la cap a Barcelona.[12]

Aquesta imatge del dret de l'ancoratge es pot anar contrastant i complementant, des de mitjan segle XV, amb un seguit de notícies documentals que exemplifiquen clarament el paper que els mataronins, o alguns mataronins d'especial rellevància, segons suggereixen els seus noms de família, tenien en la tala i transport de fusta de pi per a la construcció naval barcelonina.

Si, el 1436, Mataró ja fou un dels indrets proveïdors de fusta per a la construcció de les galeres que les corts de Montsó decidiren armar contra els genovesos,[13] el 1451 Gaspar Tria es comprometia amb Jaume Pertegàs a dur a Barcelona tota la fusta que calgués per a la construcció d'una nau de 800 a 900 bótes,[14] i el 1452 el mateix Gaspar Tria i Gaspar Català, de Mataró, i Bernat Gavarra i Antoni Bruguera, de Dosrius, també acordaven amb Ramon Desplà, ciutadà de Barcelona, que el proveirien de tota la fusta que li fos necessària per a la nau que feia construir en aquella ciutat.[15] El 1455 hi ha notícia de la construcció d'una caravel·la, valorada en 1.536 lliures i patronejada pel valencià Miquel Conill.[16] I, el 1460[17] o, potser, el 1462,[18] el mataroní Lluís Pou[19] es comprometia a fornir al cavaller barceloní Miquel de Gualbes fusta de pi per a la construcció naval que, en aquest cas, és relacionada amb tota mena de detalls quantitatius, de mesura i tipològics. En aquesta ocasió, Pou es compromet a lliurar a Gualbes la fusta al litoral mataroní (és a dir, el transport fins a Barcelona queda a càrrec de Miquel de Gualbes), i a seguir, en tot moment, de cara a la tala, el criteri d'un mestre d'aixa major anomenat Amador Pasqual.[20]

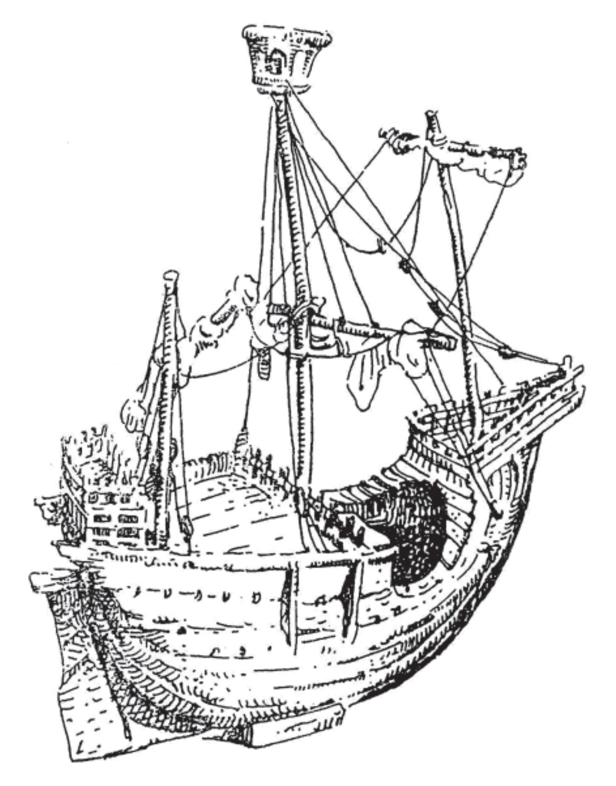

La Coca, dibuixada per l'arquitecte Miquel Brullet i Monmany. *Pensament Marià*, Mataró, 25 d'abril de 1930.

Imatge idealitzada d'unes drassanes segons un llibre d'hores d'Alfons el Magnànim (segle XV).

Un parell de dècades després, el desembre del 1484, un contracte d'assegurances ens descobreix, també, que Pere Vallmajor, de Dosrius, havia de carregar, a Mataró, a bord de la caravel·la d'un tal Pareller, per a un viatge de Mataró a Ciutadella de Menorca, entre altres productes, vint-i-cinc dotzenes de taules de pi i d'àlber valorades en la considerable quantitat de 150 lliures.[21]

I, en dates ben properes, el *Llibre de verbals* del batlle del castell de Mataró també deixa palès el tràfic constant de llenya entre la serralada litoral i la costa mataronina quan, l'abril de 1485, Miquel Milans i Arsís Faner, de Sant Vicenç de Llavaneres, requereixen al sotsbatlle del lloc, Antoni Feliu, àlies Morera, «que·ls donàs o fahés donar camins, so és, al dit Miquel Milans de la sua casa o bosch per anar ab bèstias carregades de lenya o d'altres cosas fins a la ribera de la mar, e axí mateix donàs camí o camins al dit Arssís Faner per exir del dit bosch del dit Milans per aportar, ab bèstias carregades, lenyes a la ribera de la mar».[22]

Tanmateix, l'exemple més clar i detallat de l'explotació dels boscos mataronins per a l'obtenció de fusta de pi destinada a la construcció naval, el trobem a cavall de 1502 i 1503, en un llibre de comptes dels jornals que el regent de la tresoreria reial, Bartomeu Ferrer, pagà als qui treballaren en la construcció de nou galeres reials a la drassana de Barcelona.

Com molts altres llibres de comptabilitat relacionada amb la construcció, reparació i armament d'embarcacions reials, el registre es conserva en el fons «Marina de guerra» de l'Arxiu de la Corona d'Aragó,[23] i Pierre Bonnassie ja hi havia fet esment de passada per avaluar els salaris dels treballadors de les drassanes barcelonines indicant l'aparició de «llenyataires» que tallaven fusta a Mataró i a Arenys de Mar.[24]

En aquesta mena de registres de comptabilitat naval, sovint es fa palesa la necessitat de desplaçament de mestres d'aixa i de serradors als boscos per triar i talar, respectivament, els arbres més apropiats per a les necessitats constructives[25] (tal com més amunt hem vist que havia de fer, el 1460/1462, a Mataró, el mestre major Amador Pasqual per compte del barceloní Miquel de Gualbes i orientant el mataroní Lluís Pou). Però aquest compte de 1502-1503 concret té un especial interès per a Mataró, ja que en aquest cas és a Mataró, fonamentalment, i a Arenys, de manera una mica més secundària, que es recorre per obtenir la fusta de pi que es necessita a Barcelona per a la construcció de les galeres reials.

La feina als boscos de Mataró s'estén des de la setmana que va del 22 al 28 d'agost de 1502[26] fins a la que va del 5 a l'11 de desembre del mateix any, tot i que fins al 7 de març de 1503 encara hi ha pagaments a homes que s'han desplaçat a Mataró per a construir-hi els rais amb els quals la fusta es transporta a Barcelona.

Habitualment, de cara a una comptabilitat més organitzada i eficient, al llibre de comptes trobem epígrafs que distingeixen zelosament les funcions i el lloc on treballen tots aquells a qui es paguen els seus salaris. Als boscos de Mataró, hi trobem mestres d'aixa, serradors i «boscarols», «boscaters» o «boscarons». Però, en alguna ocasió, les rúbriques unifiquen, per exemple, els «boscarols qui han tallats los pins a Mataró e a Arenys la setmana passada» o els «boscarols i serradors que fan feina a Mataró», de manera que, aleshores, és molt difícil diferenciar-los. D'altra banda, també podem trobar simples mencions de «boscarols» que no especifiquin el lloc on treballen.

En aquests poc més de sis mesos de 1502 i 1503, a Mataró treballaren, directament als boscos, a més dels mestres d'aixa i dels serradors, tot un reguitzell de bosquerols que, segurament, eren homes del lloc que es llogaven com a jornalers per talar els pins i transportar-los fins a la riba de la mar. A més a més, també hi apareixen els mariners i peons que, després, ajudaven a fer els rais amb els quals es traslladava la fusta fins a Barcelona.

La seqüència de l'aparició de tots aquests professionals i de la intensitat de la feina que feren

transmet una idea bastant clara de l'organització laboral que envoltava la tala.

Els «mestres d'aixa de Mataró» (és a dir, que «treballaven a Mataró» i que, en principi, s'hi desplaçaren des de fora, com a personal qualificat) foren un total de vuit. Treballaren, només, durant tres setmanes (del 5 a l'11 de setembre, del 12 al 18 de setembre, del 19 al 25 de setembre), no tots ho feren cada setmana (vuit la primera, set la segona i sis la tercera) i no tots ho feren, tampoc, a temps complet, és a dir, no sempre treballaren tots sis dies laborables.

Als «mestres d'aixa de Mataró» se'ls pagaren, globalment, un total de 101 jornals (32 la primera setmana, 41 la segona, 28 la tercera) a raó de 3 sous 9 diners de jornal diari.[27]

Per tant, cal pensar que aquestes tres setmanes foren suficients perquè seleccionessin els arbres que necessitaven i per a donar les instruccions necessàries a serradors i bosquerols.

Els «serradors qui fan feyna a Mataró al bosch», en canvi, apareixen durant sis setmanes, cinc de les quals són consecutives: del 12 al 18 de setembre, del 19 al 25 de setembre, del 26 de setembre al 2 d'octubre (barrejats amb bosquerols), del 3 al 9 d'octubre, del 10 al 16 d'octubre i, més endavant, del 14 al 20 de novembre i del 5 a l'11 de desembre. El seu salari és de 3 sous diaris i treballen, tots, amb un «companyó», és a dir, en parella, amb un ajudant que, sens dubte, és qualificat perquè cobra el mateix sou que els serradors pròpiament dits.

Si contrastem la primera setmana de treball dels serradors amb la feina feta pels mestres d'aixa, queda palès que es tracta d'una feina més intensiva i més necessitada de mans. Perquè del 12 al 18 de setembre, per exemple, trobem dotze serradors treballant als boscos mataronins que sumen un total de 64 jornals; deu dels serradors (o cinc de les parelles) treballen els sis dies de la setmana, i els altres dos únicament ho fan dos dies, però un d'ells treballa els quatre restants amb els bosquerols.[28] La setmana successiva, del 19 al 24 de setembre, els «serradors que serren a Mataró», que no són tots els mateixos, són deu, i sumen un total de 58 jornals.[29] Del 26 de setembre al 2 d'octubre apareixen barrejats amb els bosquerols, que cobren el mateix salari, tot i que podem reconèixer alguns dels noms que ja ens han aparegut prèviament.[30] Del 3 al 9 d'octubre tornen a treballar, encara que ja només sumin 40 jornals, quatre parelles de serradors, només tres d'elles a temps complet.[31] Posteriorment, del 10 al 16 d'octubre, del 14 al 20 de novembre i del 5 a l'11 de desembre, ja es percep una davallada d'intensitat.[32]

A diferència dels mestres d'aixa i dels serradors, els bosquerols, boscarons o boscaters que tallen pins a Mataró sí que semblen ser, tant per lògica com, també, pels seus noms, de marcat caràcter local –hi trobem alguns dels noms de família més habituals i coneguts en el terme del castell de Mataró–, homes de la zona.

Més enllà d'un solitari Bernat Mas, de Mataró, que el 28 d'agost cobra, a 3 sous diaris, catorze dies que ha fet feina al bosc,[33] aquella mateixa setmana que abasta del 22 al 28 d'agost ja trobem un reguitzell de bosquerols que han tallat pins tant a Mataró com a Arenys i que, a diferència de la major uniformitat que trobàvem amb els mestres d'aixa i serradors, que gairebé sempre treballaven tota la setmana sencera, tenen un ritme de treball molt irregular o desigual, que pot oscil·lar entre els sis dies i el només mig dia de feina i, per tant, de jornal cobrat per setmana.[34]

A Mataró, hi ha bosquerols que treballen, de manera sostinguda encara que no sistemàtic –perquè algunes setmanes els «boscarols de Mataró» no apareixen, com a tals, a la comptabilitat–, entre la fi d'agost i la setmana del 5 a l'11 de desembre. I n'hi ha alguns que, realment, es consagren a la tasca forestal, com Pere Jover, Bernat Mas, Sebastià Palau o Pere Soler, que treballen als boscos catorze setmanes senceres; com Bernat Arnau, que ho fa tretze; o com Pere Queralt, que ho fa dotze. Aquests homes semblen constituir, per tant, veritables brigades especialitzades, que ocasionalment es poden reforçar

Càrrega i descàrrega de mercaderies en petites embarcacions de cabotatge al port de Mallorca, segons un detall del retaule de Sant Jordi de Pere Niçard (Museu Diocesà de Mallorca).

amb altra gent (com Jaume Seguí, durant quatre setmanes, i Bertran de Sant Pol, durant tres), o amb el recurs a familiars, com Segimon Soler, durant tres setmanes, o Joan Soler, durant dues.[35]

A mesura que la feina dels bosquerols va avançant, comença a aparèixer la necessitat de transportar la fusta cap a Barcelona. I, tot i que seria plausible pensar que part del transport fos terrestre, la comptabilitat de 1502-1503 demostra que, almenys des de Mataró, i des d'Arenys, el transport es feia per via marítima, per mitjà de rais.

Encara que els homes del lloc hi ajudessin transitòriament, els rais no eren pas construïts per la població local, sinó que s'enviaven especialistes des de Barcelona que, després, també els conduïen fins a la capital.

Els primers «mariners e pehons» que anaren a «fer hun raig de fusta a Mataró» partiren de Barcelona el 29 de setembre i hi tornaren el 6 d'octubre. Estigueren, per tant, vuit dies. Cobraren, segons la seva categoria, entre 4 sous 6 diners diaris i 3 sous 6 diners. I, almenys en aquest cas, necessitaren reforços i hagueren de ser assistits des de terra: entre Teià i Barcelona se'ls afegí un home, Pere Rosselló, «per ajudar a tirar»; un cert Joan Jorba ajudà a sirgar, durant dos dies, amb un parell de bèsties; i, després, també s'hagué de llogar una altra mula a Miquel Simon, que tirà sola, durant un dia i mig, un cop ja s'havien acomiadat les altres dues bèsties.[36]

Des d'aleshores i fins a final d'any, els rais entre Mataró i Barcelona es van succeint.

Entre el 10 i el 16 d'octubre, diversos bosquerols i peons, aparentment locals, col·laboren en la construcció d'un altre rai per part d'especialistes que surten de Barcelona el 14 d'octubre i hi tornen el 25 (i que, per tant, estigueren, en total, onze dies). Aquest cop les condicions de transport degueren ser més favorables que en l'ocasió anterior, ja que només calgué recórrer al lloguer d'una mula durant un dia i mig.[37]

El 29 d'octubre hi ha notícia d'un altre rai en el qual treballaren, durant quatre dies, nou mariners, més un altre mariner que treballà cinc dies perquè es desplaçà fins a Arenys. En aquest cas, es llogà un llagut a un cert Joan Vinyals,[38] que segurament ajudà a arrossegar el rai.[39]

Un altre rai procedent de Mataró arribà a Barcelona el 22 de novembre, amb set persones que havien marxat de la capital el dia 15. En aquest cas, en Tarascó traginer ajudà a carregar el rai amb el seu rossí durant un dia, i el pescador Salvador Cardona també hi ajudà amb la seva barca. Sabem, excepcionalment, que en aquest rai es transportaren setanta peces de fusta.[40]

Una setmana després ja es començà a construir un nou rai, que arribà a Barcelona el 7 de desembre però que tingué problemes perquè «era molt soberch e gran» i, arran d'això, s'encallà. Calgué, per tant, llogar diverses mules perquè anessin a «socórrer a cirgar», i sabem també que aquest rai transportà «claus e coffres».[41]

A Mataró, la construcció de rais es mantingué, frenètica, tot al llarg del mes de desembre, amb arribades a Barcelona el 19 de desembre[42] i el 24 de desembre.[43] Després, s'espaia fins al 27 de gener[44] (tot i que, en l'endemig, es carrega un pontó[45] que ja venia d'Arenys amb seixanta-set «peces de pi» i que –en arribar a Barcelona?– embarrancà[46]) i, successivament, fins al 7 de març, quan apareix la darrera notícia de fabricació de rais a Mataró.[47]

Amb tot, durant el mes de febrer de 1503 un mataroní, anomenat Gabriel Sala, també transportà fins a Barcelona, amb la seva sagetia –un tipus d'embarcació a rems–, quaranta-dues palanques (és a dir, un tipus de taulons) i altra fusta.[48]

Aquesta patent explotació dels boscos de pins del Maresme, en general, i de Mataró, en concret, fa que les paraules que els mercaders catalans adreçaren als algueresos el 1513 i que hem reproduït a l'inici del text cobrin tot el seu sentit.

La pega, residu de la destil·lació del quitrà i de gran importància per al calafatejat o impermeabilització dels bucs de les naus, s'obtenia de la fusta de pi. I, per tant, es produïa a les mateixes zones on se'n concentraven les plantacions,[49] com el Maresme. I, si hem de fer cas al que deien els mercaders barcelonins a la primeria del segle XVI, sobretot a Mataró.

De taules de pi «per cloenda», és a dir, per la folradura dels bucs de les embarcacions,[50] ja hem vist que el Maresme estava en condicions de proporcionar-ne. I, segons els mercaders barcelonins, en tal mesura que hom considerava que «ne ha per provehir tot lo món».

Evidentment, el Maresme no era pas l'única zona de Catalunya capaç de proveir de fusta la construcció naval i, per extensió, les importacions. Sense anar més lluny, el mateix llibre de comptes

de 1502-1503 ja dóna testimoni, per exemple, de l'arribada a les drassanes de Barcelona de trenta-sis peces de fusta de Martorell, que baixaren Llobregat avall, i de tres rais procedents del Llobregat,[51] així com de tres arbres i cinc antenes (és a dir, pals d'embarcació de diverses menes) procedents de Tortosa.[52]

Però, per descomptat, si a la fi de la centúria que ens ocupa el jesuïta Pere Gil podia escriure, amb més o menys fonament, que, a Catalunya, «las [naus] mes grossas de ordinari se fan en Mataro», ho feia prenent en consideració tant la profunditat del litoral mataroní com «per ser accommodada la platja de Matarò para aportar per mar ab facilitat del Maresme y dela costa tota la fusta, y tot lo ferro. y altres coses necessarias a la fabrica de ditas Naus».[53]

El 1502-1503, a la primeria del segle XVI, l'explotació de la facilitat d'accés de Mataró a la fusta per a la construcció naval ja havia quedat palesa.

Però encara caldria que transcorregués tota la setzena centúria perquè, a Mataró, s'hi arribés també a consolidar una avantatjosa construcció naval.

Roser Salicrú i Lluch
Institució Milà i Fontanals - CSIC (Barcelona)

NOTES

1.- Roser Salicrú i Lluch, «Una lluita per un mercat: catalans, algueresos i genovesos i el corall de Sardenya a la primeria del segle XVI», *La Corona catalano-aragonesa i el seu entorn mediterrani a la Baixa Edat Mitjana*, Institució Milà i Fontanals - CSIC (Barcelona 2005), 309-362.

2.- *Ibidem*, nota 102 (Arxiu de la Corona d'Aragó [=ACA], Generalitat, N-731, ff. 104v-105v; 1513, març, 30? Barcelona?).

3.- Vegeu-ho a Joaquim Llovet, *Mataró. Dels orígens de la vila a la ciutat contemporània*, Caixa Laietana (Mataró 2000), 116; Josep M. Colomer, *Mataró al mil cinc-cents*, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 1969), 55-56.

4.- Llovet, *Mataró*, 116-117.

5.- El tarannà conflictiu del cavaller Guillem de Sant Vicenç, senyor dels castells de Burriac o Sant Vicenç i de Mata o Mataró durant el primer quart del segle XIV, és palès, i aquesta notícia no fa sinó abonar-lo (vegeu-ho a Roser Salicrú i Lluch, «Les primeres visites pastorals a les parròquies del castell de Mataró: Mataró i Llavaneres (1305-1310)», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, núm. 11-12 (Barcelona 1990-1991), 343; vegeu també Llovet, *Mataró*, 53-54, així com, per a una contextualització més àmplia del personatge i de la seva possible família, Coral Cuadrada, *El Maresme medieval: Hàbitat, Economia i Societat, segles X-XIV*, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 1988), 403-413.

6.- Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (=AHCB), Llibre del Consell, 10, f. 54r (1326, agost, 20); he obtingut la notícia a través de Maria Teresa Ferrer i Mallol, «Boscos i deveses a la Corona catalano-aragonesa (s. XIV-XV)», *Anuario de Estudios Medievales*, núm. 20 (Barcelona 1990), 514.

7.- Així ho testimonien, per exemple, un canvi marítim de Guillem Flaquer, de Mataró, per a un viatge a l'Alguer el maig de 1388 (Arcadi Garcia i Sanz, Maria - Teresa Ferrer i Mallol, *Assegurances i canvis marítims medievals a Barcelona*, Institut d'Estudis Catalans (Barcelona 1983), vol. I, p. 93, i vol. II, doc. 82), o la notícia de dues sortides de Barcelona cap a Mataró el 1405 (*cf.* Mª Pilar Frago i Pérez, Mª Dolores López i Pérez, «Barcelona i el comerç mediterrani i atlàntic a partir de les llicències de navegació (1400-1410)», *XIII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó (Palma de Mallorca, 27 setembre - 1 octubre 1987)*, Institut d'Estudis Baleàrics (Palma de Mallorca 1990), vol. III, 181, segons referència de Maria Teresa Ferrer i Mallol, «Navegació, ports i comerç a la mediterrània de la Baixa Edat Mitjana», *Actas V Jornadas Internacionales de Arqueología Subacuática (Gandía, 8 a 10 de noviembre de 2006)*, (Valencia 2007), 131. També sabem que, al llarg dels anys trenta del segle XV, Bartomeu Pou, batlle del castell de Mataró, s'associà amb el blanquer barceloní Llorenç Montmany per al comerç de bestiar en una companyia que fins i tot posseïa la barca per als transports (Claude Carrère, *Barcelona 1380-1462. Un centre econòmic en època de crisi*, Curial (Barcelona 1977-1978), vol. I, p. 428 i nota 123; no hi ha dubte que Pou tenia interessos marítims, ja que el 1441 el batlle general de Catalunya, Galceran de Requesens, propietari d'una galera, i un cavaller anomenat Francí de Mallorca, senyor i patró d'una galiota, s'associaren en cors per dos anys i prestaren jurament, a Mataró, en poder d'aquest batlle reial). Tenim notícia, també, que l'abril de 1455 un lleny de Palamós havia de fer escala a Mataró abans d'anar cap a Barcelona per salpar, després, cap a l'Alguer i Bosa, i tornar cap a Barcelona passant novament per l'Alguer (Carrère, *Barcelona*, vol. II, p. 420). Al seu torn, Llovet, *La ciutat*, p. 89 i notes 104 i 105, també fa esment de l'existència, a Mataró, el 1459, de quinze llaguts, així com, el 1457, d'alguna barca que atenyia les 40 bótes i que fins i tot tenia esquif o bot auxiliar.

8.- ACA, Reial Patrimoni (=RP), Batllia, Processos, 1422.1.D. Es tracta d'un quadernet en quart d'una cinquantena de folis que recull els interrogatoris i els procediments fets per Pere Basset, com a batlle general de Catalunya, arran d'aquest problema que es presentà, precisament, després que, el 1419, Mataró s'hagués incorporat al patrimoni reial. Tot indica que fou arran d'això que alguns habitants del terme començaren a queixar-se de la presència de gent de Sant Celoni als boscos mataronins, cosa que no havien fet mentre no eren de jurisdicció reial. La impressió és que la mateixa batllia general de Catalunya anà dilatant la resolució del conflicte en propi interès, encara que els testimonis coincidissin unànimement a declarar que feia dècades que es feia ús d'aquest dret.

9.- Claude Carrère, «Le droit d'ancrage et le mouvement du port de Barcelone au milieu du XVe siècle», *Estudios de Historia Moderna*, núm. III (Barcelona 1953), 65-92. L'ancoratge és un dret que va ser establert el 1439 per Alfons el Magnànim amb la finalitat de finançar la construcció d'un port artificial per a la ciutat de Barcelona. Gravava les embarcacions que entraven a Barcelona segons la seva capacitat de càrrega, i els registres de comptabilitat de l'exacció conservats, que recullen el nom del patró, el tipus d'embarcació, el seu tonatge i la seva procedència, no indiquen el tipus de mercaderia transportada, però pot saber-se, precisament, si es tracta de llenya, perquè la fusta pagava una tarifa diferenciada, preferent. Els registres, que es conserven a l'Arxiu de la Corona d'Aragó, arrenquen de l'any 1439 i abasten, amb hiats, fins al 1581. En el seu article, Claude Carrère va estudiar, només, els registres, de caràcter mensual, compresos entre els anys 1439 i 1447.

10.- La bóta és la mesura de capacitat que antigament servia per determinar la grandària de les embarcacions.

11.- Carrère, «Le droit», quadre IX, 149. Entre el juny de 1439 i el maig de 1440, i entre un total de vint poblacions, els altres llocs del Maresme que hi trobem són Arenys (1.175 bótes), Canet (1.115), Llavaneres (1.010), Calella (825), Sant Pol (380), Vilassar (280), Malgrat (230), Argentona (175), Caldetes (105) i Cabrera (35); i, el 1442, Arenys (1.400 bótes), Sant Pol (825), Llavaneres (760), Canet (665), Calella (585), Malgrat (505), Argentona (155), Caldetes (145) i Vilassar (95). Les dades de Carrère també es poden trobar reproduïdes a Mario Zucchitello, *El comerç marítim de Tossa a través del port barceloní (1357-1553)*, Ajuntament de Tossa - Centre d'Estudis Tossencs (Tossa 1982), 88. Carrère destaca de manera especial l'activitat que desenvolupa en el transport de llenya de Mataró a Barcelona el patró Gabriel Mas amb la seva barca de trenta bótes.

12.- Antoni Mas, el 1441, i Galceran Tonyí, el 1512. Vegeu-ho a Zucchitello, *El comerç*, 26; a la inversa, algun tossenc, com Jaume Darder major, també carrega fusta a Mataró amb destinació Barcelona, el 1440 (*ibidem*, 56).

13.- Carrère, *Barcelona*, vol. I, 194.

14.- *Ibidem*, 198-199, nota 35.

15.- José M.a Madurell y Marimón, «Antiguas construcciones de naves (1316-1740). Repertorio histórico documental», *Hispania* 108 (Madrid 1968), doc. 4, p. 192. *Cf.* igualment Carrère, *Barcelona*, vol. I, p. 199, nota 35.

16.- Carrère, *Barcelona*, vol. I, 254-255, citada també per Llovet, *Mataró*, 89.

17.- Segons Carrère, *Barcelona*, vol. I, 196-198.

18.- D'acord amb Madurell, «Antiguas», *Hispania* 109 (Madrid 1968), doc. 8, 357.

19.- Probablement relacionat amb el batlle reial del castell de Mataró Bartomeu Pou que hem trobat unes dècades abans (vegeu-ho a la nota 7).

20.- *Ibidem*, p. 357, pel que fa al mestre d'aixa major. El document especifica, clarament, que el lliurament del llenyam s'havia de fer dins dels termes del castell de Mataró i, en cap cas, més enllà de Caldetes, en terres del vescomtat de Cabrera («és tengut donar e portar a tota sa despesa, risch e perill, fins ésser posat e liurat a la marina de Mataró e Lavaneres, e que no puxa pesar de la de Caldes, en lo terme del Comte. E si u ferà, que sie a risch del dit Pou, fins lo lenyam, axí per mar com per terra, sie en lo terme o mars de Mataró», *ibidem*, p. 358).

21.- Garcia, Ferrer, *Assegurances*, vol. II, doc. 287, 633-634.

22.- ACA, RP, Batllia, reg. 2336, ff. 139r-140r (*cf.* Roser Salicrú i Lluch, «El "Llibre de Verbals" del batlle de Mataró (1480-1487). Una primera aproximació», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 67 (Mataró 2000), 13-14).

23.- ACA, RP, Mestre Racional (=MR), reg. 2337, 259 folis, amb dates extremes que van de l'agost del 1502 al novembre del 1503.

24.- Pierre Bonnassie, *La organización del trabajo en Barcelona a fines del siglo XV*, CSIC - Universidad (Barcelona 1975), 116-118.

25.- A més dels molts exemples dispersos en la documentació inèdita, poden trobar-se'n alguns exemples publicats a Josep Maria Casas Homs, «Reparació d'una galera l'any 1390», *Miscelánea de Textos Medievales*, 2 (Barcelona 1974), 167-217.

26.- Els jornals es pagaven, segons el nombre de dia treballats, el diumenge o el dissabte de cada setmana, i es treballava de dilluns a dissabte, és a dir, el màxim setmanal eren sis jornals. El diumenge era festiu.

27.- Els mestres d'aixa de Mataró són: Joan Guerau Pere (Graupera?) 3 + 6 + 5 (total 14) dies de treball; Joan Lledó 5 + 6 + 5 (total 16) dies de treball; Mateu Marquès 5 + 6 + 3 (total 14) dies de treball; Antoni Arnau 5 + 5 + 0 (total 10) dies de treball; Nicolau Mas 5 + 6 + 5 (total 16) dies de treball; Antoni Mas 2 + 6 + 5 (total 13) dies de treball; Pere Arús 5 + 0 + 0 (total 5) dies de treball; Lluís Rupit 2 + 6 + 5 (total 13) dies de treball (ACA, RP, MR, reg. 2337, ff. 34v, 40v i 47v).

28.- Es tracta d'en Blai serrador i de Bernat, el seu germà; de Pere de Coto i d'Arnau, «son companyó»; d'Antoni de Sanaüja i d'Antoni Boget (Boixet?), «son companyó»; de Miquel Duran i de Pere Borgi, «companyó seu»; de Joan Fabre i de Pere Joan, «companyó» (tots ells treballen 6 dies); i de Pere Fabre, que treballa dos dies amb ells i quatre amb els bosquerols, i de Miquel, «companyó» seu, que només treballa els dos dies que Pere Fabre treballa com a serrador (ACA, RP, MR, reg. 2337, f. 45r-v).

29.- Es tracta de Blai francès (segurament el mateix «Blai serrador» de la setmana anterior) i Joan el seu companyó (per tant, aquest cop, no pas el seu germà Bernat), que són els únics que només treballen cinc dies; de Pere de Coto i Antoni des Eroles; Antoni Borbolla i Joan Borbolla; Miquel Conilleres i Pere, el seu companyó; i Pere serrador i Arnau, el seu companyó (ACA, RP, MR, reg. 2337, f. 53v).

30.- Pere Coto (6 dies), Pere serrador (6 dies), en Blai amb un companyó anomenat Pere (6 dies), en Borbolla (3 dies) amb un companyó (2 dies)... (ACA, RP, MR, reg. 2337, f. 60r).

31.- En Pere Coto i el seu companyó Antoni, en Blai amb el seu companyó Pere, i en Borbolla amb el seu germà Joan 6 dies, en Miquel Conilleres i el seu companyó Ferrer 2 dies (ACA, RP, MR, reg. 2337, f. 68r).

32.- ACA, RP, MR, reg. 2337, ff. 75v, 115r i 149r-v.

33.- ACA, RP, MR, reg. 2337, f. 27v.

34.- El fet que els bosquerols que treballen a Mataró i a Arenys apareguin barrejats fa que no els puguem diferenciar, tot i que l'estudi detallat dels llistats de bosquerols que, en setmanes posteriors, bosquen a Mataró ajuda a identificar-los: Sebastià Palau, 4 dies; Pere Jover, 5 dies; Pere Queralt, 5 dies; Bernat Mas, 5 dies; Bernat Flequer, 4,5 dies; Miquel Gener, 1,5 dies; Joan Major, 2,5 dies; Pere Soler, 2,5 dies; Joan Soler, 1,5 dies; Lluís Vilardell, 2,5 dies; Jaume Font, 2,5 dies; Francí Vilardell, mig dia; Antoni Amat, 1 dia; Joan Ametller, 1,5 dies; Jaume Ametller, 1,5 dies; Esteve Lledó, 1,5 dies; Antoni Mallol, 4,5 dies; Valentí Huguet, mig dia; Antoni Vilardell, 2,5 dies; Baltasar Amat, 6 dies; Pere Benages, 6 dies; Bernat Benages, 6 dies; Carles Teixoneres, 5 dies; Sebastià Gualba, 3 dies; Antoni Sagrera, 3 dies. Tots ells cobren, com he indicat anteriorment, a raó de 3 sous diaris (ACA, RP, MR, reg. 2337, f. 37r-v).

35.- ACA, RP, MR, reg. 2337, ff. 45r-v, 60r, 69r, 75v, 86r, 96v, 104r, 113r, 121v-122r, 129v, 139v, 149v.

36.- ACA, RP, MR, reg. 2337, f. 67r-v. Rosselló cobrà 3 sous, Jorba 8 i Simon 3.

37.- ACA, RP, MR, reg. 2337, f. 93v. Un cop el rai hagué arribat a Barcelona, el 28 d'octubre, es contractaren diversos peons perquè ajudessin a descarregar-lo, a raó d'1 sou cadascú.

38.- ACA, RP, MR, reg. 2337, f. 95r.

39.- Tot i que no sempre aflori amb claredat, la col·laboració d'embarcacions en el desplaçament dels rais és evident. Com veurem tot seguit en el text, la segona quinzena de novembre es pagà a Salvador Cardona, pescador, el lloguer de tres setmanes de la seva barca, que ajudà a portar un rai que sortí d'Arenys el 2 de novembre i el tercer rai de Mataró, que arribà a Barcelona el 22 de novembre (ACA, RP, MR, reg. 2337, f. 131r-v). De vegades, però, l'ajut d'embarcacions en l'arrossegament dels rais es pot confondre amb l'ús d'embarcacions per transportar fusta a Barcelona, com és el cas de la nau d'en Benages, que fou carregada a Arenys el 13 de novembre per alguns serradors i que, després, un cop a Barcelona, és referida clarament com «la nau que portava fusta» (ACA, RP, MR, reg. 2337, ff. 114r, 114v i 130v-131r). Posteriorment, pel desembre, el «navili d'en Benages» torna a ser carregat i transporta fusta a Barcelona almenys tres vegades, i un cop allí fan falta fins a tres barques per descarregar-lo (ACA, RP, MR, reg. 2337, ff. 149v, 150r-v, 156v). Més endavant, en el text, també podeu trobar altres referències a embarcacions que transportaven fusta.

40.- ACA, RP, MR, reg. 2337, ff. 130v-131v.

41.- ACA, RP, MR, reg. 2337, ff. 147v-150v.

42.- ACA, RP, MR, reg. 2337, f. 157r-v.

43.- ACA, RP, MR, reg. 2337, ff. 163v-164r.

44.- ACA, RP, MR, reg. 2337, f. 193r-v.

45.- Segons el *Diccionari català-valencià-balear* Alcover-Moll, un pontó és tant un «pont flotant format per dues barques unides per posts» com una «nau de fons pla usada per al servei dels ports, per al passatge de rius o per a construir ponts»; Madurell, «Antiguas», p. 180, dedica un apartat als pontons, on fa referència a la reparació, el 1450, d'un pontó usat per a la neteja del port de Barcelona.

46.- ACA, RP, MR, reg. 2337, ff. 180v-187v («donà a través davant la sorra nova» amb les seixanta-set peces de pi que havia portat d'Arenys).

47.- ACA, RP, MR, reg. 2337, ff. 213v-214r.

48.- ACA, RP, MR, reg. 2337, f. 204r.

49.- Vegeu Antoni Riera i Melis, «La construcció naval a Catalunya a les Vespres dels grans descobriments geogràfics (1350-1450)», *Revista d'Història Medieval* 3 (València 1992), 63-64; evidències sobre el comerç de pega al llarg del segle xv a Roser Salicrú i Lluch, *El tràfic de mercaderies a Barcelona segons els comptes de la lleuda de Mediona (febrer de 1434)*, Institució Milà i Fontanals - CSIC (Barcelona 1995), 175-176.

50.- El pare Gil, a la seva geografia de Catalunya, considera que «Del pins, y del melis dells se fan las posts foranas que tocan enla aygua y se enclavan enlas costellas: que enlas naus y galeras com las parets foranas enlas casas y com lo cuyro enlos homens y animals» (Josep Iglésies, *Pere Gil, S. I. (1551-1662) i la seva Geografia de Catalunya. Seguit de la transcripció del Libre primer de la historia Cathalana en lo qual se tracta de Historia o descripció natural, ço es de cosas naturals de Cathaluña*, Societat Catalana de Geografia - Institut d'Estudis Catalans (Barcelona 2002), 229).

51.- ACA, RP, MR, reg. 2337, ff. 139r i 226v.

52.- ACA, RP, MR, reg. 2337, f. 250v. Determinats elements de les embarcacions fins i tot podien importar-se d'ultramar o de l'estranger. En el cas que ens ocupa, els rems de les embarcacions arribaren de Sicília (ACA, RP, MR, reg. 2337, f. 236v); i, el 1431, per exemple, per a un armament reial, es compraren a Gènova àncores, part dels rems i part del cordam destinats (Roser Salicrú i Lluch, «"Lo viatge lo qual fa, Déus volent, en lo regne de Sicília". A l'entorn de dos viatges a Sicília (i un a Gènova) durant els preparatius de la flota reial de 1432», *Memoria, storia e identità. Scritti per Laura Sciascia*, Associazione Mediterranea (Palerm 2011), vol. 2, p. 752 i apèndix documental).

53.- «Y las [naus] mes grossas de ordinari se fan en Mataro, per ser la platja en continent junt ala ribera dela Mar fondissima, y molt accommodada per à Verarla y llançarla en Mar: y tambe per ser accommodada la platja de Matarò para aportar per mar ab facilitat del Maresme y dela costa tota la fusta, y tot lo ferro. y altres coses necessarias a la fabrica de ditas Naus» (Iglésies, *Pere Gil*, 230-231, testimoni citat, prèviament però segons l'edició original del text, de 1949, tant per Colomer, *Mataró*, 56, com per Llovet, *Mataró*, 116).

El pare Joan Gaspar Roig i Jalpí (1624-1691) fou el primer historiador a determinar l'origen de les santes Juliana i Semproniana. Avui, el nostre col·laborador publica uns fragments de l'últim treball d'aquest frare blanenc, que precisament hagué d'escriure la darrera part del manuscrit amb la mà esquerra, a causa d'una hemiplegia que l'havia afectat el costat dret.

ROIG I JALPI, MATARÓ I LES SANTES

De nou portem a aquestes pàgines la barroca prosa del pare Joan Gaspar Roig i Jalpí, i ho fem per transcriure uns passatges d'un manuscrit seu que es conserva a la Biblioteca Nacional de Madrid, en el qual, com veurem, dóna notícia d'unes restes arqueològiques que es trobaven al Mataró del seu temps, a la vegada que s'ocupa de les santes Juliana i Semproniana.

Joan Gaspar Roig i Jalpí, nascut a Blanes, era frare, teòleg, cronista reial en la Corona d'Aragó i provincial de l'orde dels mínims de Sant Francesc de Paula a Catalunya. En el fons, segons s'ha dit, el nostre frare era un patriota que aprofitava totes les ocasions per defensar les arrels històriques de Catalunya, aleshores atacades per alguns historiadors del camp contrari. Així, s'esforçava a enaltir els orígens llegendaris del nostre país, les seves tradicions, els cabdills i els sants que havien sortit de la seva terra, temes favorits dels opuscles que contínuament teixia d'una manera infatigable, en els quals, si calia, no tenia cap empatx a valer-se d'alguna font històrica de dubtosa autenticitat. Això ho feia –també cal dir-ho– endut pel seu patriotisme i potser influït per l'ambient que es respirava aleshores en el camp de la historiografia. Cal tenir present que en ple segle XVII corrien els temps d'una floració de falsos cronicons, que sovint sortien a la llum, sobretot en el terreny de l'hagiografia, i no faltaven historiadors que els acceptaven per tal de beneficiar llurs tesis. Però també hi havia els més exigents, els que creien que només es podien acceptar els fets que fossin documentalment demostrats.[1] El pare Roig i Jalpí pertanyia, doncs, a les rengleres dels primers, dels que prescindien de la història crítica i es recolzaven en els dubtosos cronicons en voga a l'època.

El manuscrit de Roig i Jalpí que avui donem a conèixer és un recull d'una sèrie de fets històrics relacionats amb les principals poblacions catalanes, com Blanes, Girona, Barcelona, Tarragona, Mataró, Manresa i moltes altres més. Quant a Mataró, el nostre frare no diu gran cosa més del que ja havia exposat uns anys abans al *Catálogo Paralipómeno de los Santos Indígenas y Advenas del Principado de Catalunya*.[2] Veiem, ara, el text d'aquest nou treball:

> «MATARÓ.– Mataró era antigament la ciutat a qui Plini lib 3 cap 3, anomena Beturó, segons se trau de la assonància del nom y dels vestigis del edificis, aqueductos, monedes y altres antigallles que fora y dintre de la vila vui de troban, y de alguns actes vells que la anomenan Civitas fracta y Civitas tracta. Trobanse dins la vila tres pedres, una en casa de la señora Isabel Sala y Trias, devall la escala principal, la qual pedra esta rompuda y serveix de padrís, y faltan moltes lletres en la inscripció: está de aquesta manera»:

HAS.....
TRIB.PL·Q.P....
L·MINICIVS·L·F.
DESIG·Q·AVG·ET....
MIL·I·ADIVT·P·F·L...
BALINEVM·..........
DV·

Altre pedra se troba en lo cementiri de la Iglesia Parroquial apartada un poc de dita Iglesia, la qual está un poch rompuda al cap de dalt, que està de aquesta manera:

SILVANO....
AVG·SACR·
P·CORNELI·
VS·VIR·AVG·

Altre pedra se troba en lo mateix cementiri, al entrar a mà esquerra en lo portal de la Iglesia parroquial, dit del orga a la vora del mateix portal contra la paret, la qual també serveix de padrís, y les lletres miran per alt; està d'aquesta manera y estan las lletras molt borradas que solament se coneixen:

E..............
P...ROM....E
C...HM........
................»[3]

Certament, el nostre frare era un infatigable curiós per l'arqueologia, i a totes les poblacions que visitava no deixava de prendre nota dels vestigis antics que s'hi trobaven. El fet que el pare Roig hagués estat a Mataró als anys 1663 i 1664, tal vegada li degué donar ocasió d'observar *in situ* les restes arqueològiques del passat local que encara s'hi conservaven i que descriu com hem vist. Sobre la primera de les làpides que esmenta, la que es trobava a casa d'Isabel Trias i Sala, caldrà dir que aquesta senyora era una de les persones més acabalades de Mataró,[4] i precisament sogra de Josep March de Jalpí i Subirós, un cosí del nostre frare, que havia mort l'any 1654.[5]

Unes pàgines més enllà, Roig i Jalpí escriu sobre les santes Juliana i Semproniana. Però, abans no serà sobrer d'explicar que ara ho fa precisament amb una cal·ligrafia de pal, vacil·lant, traçada amb la mà esquerra, pel fet que el nostre frare patí l'any 1687 una hemiplegia que el deixà baldat del costat dret:

«S. Juliana y S. Semproniana, Virgines y Martires, discipulas de San Cucuphate. De estas Santas habla el V.P.F. Antonio Vicente Domenech

Col·lecció família Marfà.

en su Flos Sanctorum a 27 de julio; pero no dize que eran naturales de esta ciudad; sino que se crehe eran catalanas. Pujades en el lib 4, cap 88, pretende que eran Barcelonesas, o Lacetanas; pero ni eran Barcelonesas ni Lacetanas; porque la Lacetania era segun Plinio, lib 3 cap 3, de su natural historia, región montañesa a la rayz del Pryrenaeo. Intus recendentes radice Pyrenaei, Ausetani, Itani, Lacetani, perquae Pyrenaeum Cerretani, etc." Con que si estas Santas eran lacetanas no podian ser naturales de Barcelona, y si eran de Barcelona naturales ,no podian ser lacetanas; pero este autor acerca de esto siempre anda equivocado llamando Lacetania a la regioncilla que avia de llamar Laietania; la qual tenia su principio a la orilla occidental del rio Rubricato, o como nosotros lo llamamos Lobregat, y por la orilla del mar llegaria hasta la villa de Blanes inclusive, segun el mismo Plinio: "Flumen Rubricatum a quo Laletani et Indigetes; los quales eran los emporitanos y nombrando las ciudades que antiguament avia en la Laletania o como la llama Strabon lib 3, Lacetania, o Lartolaetania, y assi Ptolomeo en la Tabla 2 de Europa dize: In ora autem colonia Barcino cognomine Faventia, oppida Civium Romanorum Betulo (ha de dezir Beturo, como se lee en las copias impresas en París el 1514 en la officina de Nicolás de Prados) Illuro, flumen Larnum, Blandae.[6] Siendo estas Santas, Laietanas, no hay mayor

fundamento para afirmar que fueron naturales de Barcelona, que de otro lugar de la costa del mar laletano: y con mejor fundamento podríamos resolver que fueron naturales del lugar de Alella segun que Diago, lib I, cap 3 de la historia de los Condes antiguos, de la asonancia del nombre de Laletania, o como él dize Laletania, con el de Alella, y de la bondad y abundancia de sus vinos, que Marcial, Arthemidoro, Strabon y Plinio alaban; piensa que de él tomaria el nombre de Laletania esta regioncilla. Pero en un quadernillo que yo hize y se dio a la impresion en el año 1681.[7] Con muy buenos fundamentos resolví que estas Santas son de primero nacimiento naturales de la ciudad de Betúro, que oy se llama Mataró, y agora estoy en lo mismo».[8]

Arribats aquí, també caldrà dir que Roig i Jalpí resulta ésser el primer historiador a determinar que aquestes santes eren filles de la població que ell anomenava Beturo (o Beturó), volent indicar Mataró. I és que els historiadors anteriors a ell que se'n ocuparen, Antoni Vicenç Domènech, l'any 1602, i Jeroni Pujades, l'any 1609, es valgueren ambdós d'un retaule antiquíssim on figuraven aquelles verges presenciant el martiri de sant Cugat, i, a més, d'unes planxes de plata on hi havia representades dues santes donant sepultura al cos del sant, tot plegat existent al monestir de Sant Cugat del Vallès; [9] però tant l'un com l'altre, no fan esment del lloc d'origen de les dues santes. Tampoc se'n fa ressò la *passio* de sant Cugat, que alguns el tenen com a mestre de Juliana i Semproniana,[10] ni esmenten llur origen els llibres litúrgics antics (s. XIII-XVII) que avui es conserven del cenobi de Sant Cugat del Vallès, que invoquen les dues santes.[11]

Abans de prosseguir, també convindrà deixar ben clar que la reducció que Roig i Jalpí fa més amunt de Beturo a Mataró, és completament errònia. I és que a la coneguda descripció de Plini, en la seva *Naturalis Historia*, on diu: «In ora autem colonia Barcino, cognomine Faventia, oppida civium romanorum Baetulo. Iluro, flumen Arnum, Blandae..», algunes primeres edicions d'aquest llibre, al lloc de Baetulo imprimiren erròniament *Beturo*. I amb això, alguns historiadors, atribuint per endavant a Badalona els *baeculonenses* (també escrit alguna vegada *betulonenses*) citats pel mateix Plini entre les ciutats *estipendiàries*, situaven *Beturo* a Mataró i reduïen Iluro a Pineda. Aquesta errada ja la féu observar l'arquebisbe Pierre de Marca (1594-1662), en la seva *Marca hispanica*, on adverteix que Pujades, –que era partidari de reduir Beturo a Mataró–, hauria hagut d'esmenar la lliçó defectuosa de les seves edicions (de Plini) i restituir-la segons Mela i Ptolomeu, i no pas –diu– per una paraula

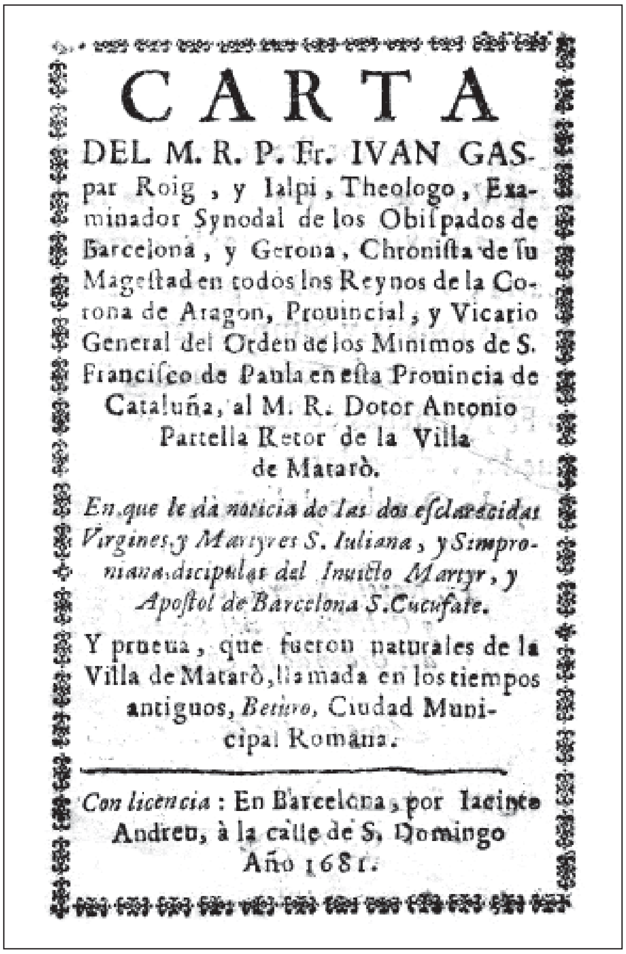
CARTA
DEL M. R. P. Fr. IVAN GASpar Roig, y Ialpi, Theologo, Examinador Synodal de los Obispados de Barcelona, y Gerona, Chronista de su Magestad en todos los Reynos de la Corona de Aragon, Prouincial, y Vicario General del Orden de los Minimos de S. Francisco de Paula en esta Prouincia de Cataluña, al M. R. Dotor Antonio Partella Retor de la Villa de Matarò.
En que le da noticia de las dos esclarecidas Virgines, y Martyres S. Iuliana, y Sempronniana, dicipulas del Inuicto Martyr, y Apostol de Barcelona S. Cucufate.
Y prueua, que fueron naturales de la Villa de Matarò, llamada en los tiempos antiguos, *Beturo*, Ciudad Municipal Romana.
Con licencia: En Barcelona, por Iacinto Andreu, à la calle de S. Domingo Año 1681.

Museu Arxiu de Santa Maria.

alterada, pertorbar les coses ben definides.[12] Però no tots els historiadors de l'època pogueren tenir coneixement del parer de Marca, pel fet que la seva obra no fou impresa fins a l'any 1688. Nosaltres fa anys que vàrem poder afinar més la qüestió i arribar a la conclusió que la primera edició de la *Història Natural* de Plini que incorregué en aquest error fou la impresa a Parma l'any 1481, que no és més que una reimpressió de l'edició feta també a Parma el 1476.[13] Per tant, ha de resultar sempre molt sospitós quan en algun text o document que vol ésser anterior al 1481, hi aparegui el topònim Beturo (o Beturó) o algun derivat seu.

Tanmateix, cal reconèixer que Roig i Jalpí va fer sempre una defensa persistent de l'origen mataroní de les dues santes, bé que per mitjà d'arguments que no han resistit el pas dels temps. Primerament, l'any 1667, en el seu *Catálogo Paralipómeno*, recolzant-se, principalment, en un «auto antiquíssimo» que les feia *beturonenses*, és a dir, segons ell, mataronines,[14] però ja hem explicat l'origen de Beturo. Més endavant (1669), reiterant-ho en l'anomenat cronicó de Lliberat, que segons explica el mateix Roig, hauria estat copiat per un

monjo a finals del segle XV i tramès al monestir de Ripoll. L'arquebisbe Marca, en la seva estada al Principat, se l'hauria emportat a París i una vegada mort Marca (any 1662), i escampats els seus papers, Roig i Jalpí l'hauria comprat pel preu de vuit dobles. Malgrat aquesta alambinada versió, hi ha qui considera Roig com l'autor del cronicó.[15] Finalment, el mateix Roig, l'any 1678, donà a conèixer la notícia de la «troballa» que havia fet, «en un rincón de una notaria donde se estaba ya perdiendo», del *Libre de Feyts d'Armes de Catalunya*, atribuït a Bernat Boades, rector de Blanes, al segle XV.[16] És precisament en un passatge d'aquesta crònica on es declaren les santes Juliana i Semproniana com a originàries de Ciutat Treta (és a dir, també de Mataró).[17] El *Libre* fou conegut durant molts anys només parcialment i, potser per això, no va patir mai cap objecció, àdhuc s'acabà fent-ne una edició (1873).

Però, cap a l'any 1930 ja es començà a sospitar de la seva autenticitat. Tot i això, no fou fins al 1948 quan Miquel Coll i Alentorn, en un pròleg al volum IV del *Libre* de l'edició d'editorial Barcino, arribà a la conclusió que, en realitat, la seva paternitat corresponia al propi P. Joan Gaspar Roig i Jalpí, aquell inquiet frare mínim blanenc, historiador infatigable, que visqué al segle XVII.[18]

Així les coses, quant a l'origen de Juliana i Semproniana, hem reculat a principis del segle XVII, als temps de Vicenç Domènech i Jeroni Pujades, els primers historiadors que donaren notícia de les dues santes, venerades d'antic al monestir de Sant Cugat del Vallès.

Joaquim Llovet

NOTES

1.- BERNAT BOADES, *Libre de Feyts d'Armes de Catalunya*, pròleg de Miquel Coll i Alentorn, vol. IV de l'edició «Els nostres Clàssics» (Barcelona 1948), 40-43; i, de caràcter més general, ANTONIO MESTRE SANCHIZ, «Conciencia histórica e historiografía», *Historia de España*, de R. Menéndez Pidal, vol XXXI (Madrid 1987), 301-345.

2.- JOAQUIM LLOVET, «El pare Roig i Jalpí, les santes Juliana i Semproniana i l'arqueologia de Mataró», *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 79 (Mataró, abril 2004), 11-15.

3.- Biblioteca Nacional. Madrid, Ms. 1735, fs. 6v-7v.

4.- N'és una mostra el fet que en la relació dels 38 censals que la Universitat de Mataró havia creat i devia fins a l'any 1672, per un total de 47.891 lliures, hi figura Elisabet Sala i Tria, amb 8.000 lliures, que és l'import més elevat de la llista (Arxiu Municipal de Mataró, AH 021/02, Salaris dels oficials de la Universitat de Mataró. Any 1672).

5.- Vegeu l'arbre genealògic de la família March i Jalpí a JOSÉ M. PONS GURI, «Roig i Jalpí y el prior de Meyá», *Anales del Instituto de Estudios Gerundenses*, vol. XIV (Girona 1860), 44-45.

6.- El text citat anteriorment no és de Ptolomeu, sinó de Plini.

7.- Aquest «quadernillo» és l'opuscle titulat: *Carta del M.R.P. Fr. Jvan Gaspar Roig y Jalpí, Theologo, Examinador Synodal de los Obispados de Barcelona y Gerona, Chronista de su Magestad en todos los reynos de la Corona de Aragón, Provincial y Vicario General del Orden de los Mínimos de San Francisco de Paula en esta Provincia de Cataluña, al M.R. Dotor Antonio Partella, retor de la villa de Mataró.- En que le da la noticia de las dos esclarecidas Vírgenes y Mártires S.Juliana, y Simproniana , discipulas del Invicto Mártir y apostol de Barcelona S. Cucufate.- Y prueua que fueron naturales de la Villa de Mataró, llamada en los tiempos antiguos* Beturo, *Ciudad Municipal Romana* (Barcelona 1681). Se'n conserven dos exemplars al Museu Arxiu de Santa Maria.

8.- Biblioteca Nacional, Madrid, Ms 1735 fs. 132v-133r.

9.- ANTONIO VICENTE DOMENEC, *Historia general de los santos varones ilustres en santidad del Principado de Cataluña* (Barcelona 1602), 68r; JERONI PUJADAS, *Crónica universal del Principat de Catalunya*, IV (Barcelona 1609), 58. Les planxes de plata esmentades per Domènech i Pujades devien ésser les que formaven l'urna datable del segle XIV, on es conservaven les relíquies de Sant Cugat. Aquesta urna fou reformada a mitjan segle XVII i ara es troba exposada al Museu Diocesà de Barcelona. Veg. ALBERTO TORRA PÉREZ, «El arca de Sant Cugat. Notas hagiográficas y documentales», *Anuario de estudios medievales*, núm. 23 (Barcelona 1993), 543-561.

10.- ANGEL FÁBREGA GRAU, *Pasionario hispánico (siglos VII-XI)*, vol. I (Madrid-Barcelona 1953, 137-147; vol II (Madrid-Barcelona 1955), 309-314.

11.- Arxiu de la Corona d'Aragó, Fons de Sant Cugat, mss. 14, 24, 25, 30, 77, 165.

12.- PETRUS DE MARCA, *Marca hispanica sive limes hispanicus* (París 1688), cols 162-163.

13.- JOAQUIM LLOVET, «El problema de l'origen de Juliana i Semproniana», *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics*, II (Barcelona 1953), 47-53.

14.- Veg. nota 2.

15.- BERNAT BOADES, *Libre de Feyts d'Armes de Catalunya*, Editorial Barcino, IV (Barcelona 1948), 44-45, 52.

16.- JUAN GASPAR ROIG I JALPÍ, *Resumen historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona...* (Barcelona 1678), 503.

17.- BOADES, *Libre de Feyts*, I (Barcelona 1930), 90.

18.- BOADES, *Libre de Feyts*, IV, 71-89.

El doctor Joan Giménez i Blasco analitza tot seguit un document, un cens de les manufactures mataronines de l'any 1784.

I a la vista d'aquest cens, introdueix tota una sèrie de consideracions sobre la preindustrialització i la industrialització de la ciutat, que arriben fins al moment present.

QUAN MATARÓ NO TENIA LOCOMOTORA

A les darreries del segle passat tingué lloc un important debat historiogràfic entorn de la transició del feudalisme al capitalisme. Un dels aspectes que s'hi desplegaren fou l'estudi de la transició del sistema de producció gremial i artesanal a la producció industrialitzada.

El debat permeté portar a la llum l'existència del treball a domicili «putting out system», en el qual l'agent principal distribuïa primeres matèries a diferents famílies –habitualment pageses, la qual cosa ha permès parlar de «cottage industries»–, que dedicaven una part del seu temps a realitzar tasques d'elaboració o d'elaboració parcial dels productes que després retornaven a les ciutats, on el responsable del procés endegaria les fases finals i l'acabat o bé procedia a la seva comercialització.

Aquest mecanisme tenia avantatges importants. Permetia burlar la mirada inquisitiva dels gremis i tots els controls que podien imposar a qualsevol activitat productiva. Alhora, feia innecessari el manteniment d'unes costoses infrastructures, ja que la major part dels processos s'havien exterioritzat, i permetia pactar preus molt baixos als nuclis pagesos que realitzaven aquestes tasques, més enllà de les seves activitats econòmiques primordials.

Aquest sistema productiu arrencà, a segons quins llocs, en el segle XVI i estigué ben viu fins al segle XIX. Les seves manifestacions habituals foren la petita metal·lúrgia, però, principalment, el tèxtil. Un testimoni local molt clar i proper d'aquesta activitat fou la pràctica dels randers, que escampaven patrons i fils per elaborar puntes de coixí des de centres com Mataró, Arenys o Calella a tota la pagesia de les rodalies.

Durant el segle XVIII, a la Gran Bretanya es realitzaren avenços molt importants en l'àmbit tèxtil. Es mecanitzaren cada vegada parts més importants del procés, els instruments de treball casolans es veieren substituïts per maquinària i aquesta, a la dècada dels setanta del segle XVIII, començà a ser moguda per l'energia hidràulica. Els treballs de James Watt donaren pas a l'aprofitament d'una nova font d'energia, el vapor. Patentà el seu invent l'any 1765. S'abandonà progressivament el «putting out system» i es concentraren totes les parts del procés productiu en els centres fabrils servits per mà d'obra assalariada. Amb aquestes sòlides bases, l'economia britànica emprendria, a través de la indústria del cotó, la metal·lúrgia i el transport per via fèrria, el camí de la revolució industrial.

I, mentrestant, què passava en el nostre context geogràfic i econòmic més proper?

R. Aracil i M. Garcia estudiaren el procés a l'estat espanyol i arribaren a concloure la pràctica inexistència de la protoindustrialització.[1]

Vista de la ciutat de Mataró. *Atlante Español o Descripción General de todo el reyno de España*, tom VII (Madrid 1783).

Pel que fa a Catalunya, gràcies a l'afany controlador de les autoritats borbòniques, disposem de dades importants sobre l'activitat productiva a diverses poblacions per a l'any 1784. L'objectiu d'aquest article és l'estudi de la informació que el document ofereix sobre Mataró i altres poblacions del seu corregiment.[2]

BETES, FILS, TELERS...

L'informe fou elaborat per Matías Bosque y Cavero, i ja advertia a les seves conclusions «está crecido todo el Comercio y Artes del dicho Corregimiento».

A l'esmentat document es citen situacions típiques de treball a domicili. Així, en descriure la situació econòmica de la població de Cabrera, s'especifica que no hi ha cap activitat industrial, però sí que s'esmenten «unas 200 mugeres y niñas» dedicades a fer «encages y blondas». A Castellar del Vallès, les noies i les dones es dedicaven «á la hilarza del algodon». A Cardedeu es pot constatar l'existència d'indústria rural, «5 texedores de lienzo de lino casero» i l'existència del «putting out system», representat pel teixidor de «telas de algodon para indianas que vende para las fabricas de Barcelona».

L'exigüitat de les notícies sobre activitats artesanals o manufactureres en els pobles de les rodalies, contrasta amb les dades disponibles per a la capital del corregiment.

El primer que s'esmenta són dues fàbriques d'indianes.

La de Fèlix Campllonch i Guarro disposava de seixanta-dos telers destinats a fer indianes «finas y ordinarias» de cinc pams d'amplada i deu telers per a fer mocadors de cotó d'amplada de «vara y vara y quarta». La producció anual es xifrava en 7.000 peces d'indianes, 500 peces per a mocadors de cotó, 25.000 mocadors «de hilo de China y ordinarios que se pintan» i 1.000 peces de llenç també per pintar. L'esmentada indústria donava feina a duescentes famílies, amb uns salaris estimats de 7.000 rals setmanals. El consum de cotó s'estimava en 700.000 lliures, procedents majoritàriament de Malta i la resta dels territoris americans.

La segona fàbrica d'indianes era la de Josep Antoni Riera i companyia. Disposava de cinquanta telers de cinc pams i cinc telers més per a peces de tres i quatre pams d'amplada. La producció anual de peces de dotze canes de llargària era de cinc mil unitats. Produïa unes altres peces de cotó estampades anomenades «zarazas», fins a la xifra de vuit mil a l'any. Aquesta fàbrica donava feina a cent setanta-cinc persones. A més del cotó que consumia de la mateixa procedència que l'anterior, es citen com a matèries emprades per a l'estampació «ruvia o granza, goma arabiga, berverisca y de Sicilia, vitriolo romano y de Chipre, añil, arsenis, sal saturno, azeyte de vitriola». Com a tècnica per al tenyit, s'esmenta el «baño de tina».

La següent activitat analitzada fou la fabricació de lones. La primera fàbrica descrita fou la de Jaume Carbonell i Cañameras. Disposava de quaranta-dos telers i arribava a produir fins a 1.152 peces de cinquanta-cinc canes cadascuna.

Dues fàbriques més, de les quals no s'indica la titularitat, disposaven de deu telers entre les dues i produïen a l'any dues-centes quaranta peces de la mateixa llargària que les anteriors.

Salvador Serralta era el responsable d'una fàbrica que disposava de dotze telers que produïen sis-centes peces «de estopillas de algodón», més altres sis-centes peces destinades a ser estampades. Aquesta activitat ocupava diàriament catorze

homes i dotze dones. Les peces ordinàries s'elaboraven amb cotó de Malta filat al país. Les peces «finas y entrefinas» s'elaboraven amb cotó «fuera del Reyno».

L'elaboració de mitges de seda era una altra activitat rellevant. Hi havia deu fàbriques que s'hi dedicaven, amb un total de trenta-sis telers. A l'any s'elaboraven 1.100 parells de mitges i consumien 105 roves de primera matèria.

Simó Melé disposava d'una fàbrica de mitges de cotó amb vint-i-quatre telers i una producció anual de 1.500 parells. Quinze telers feien servir cotó «de nuestras Americas» i la resta empraven cotó maltès.

Hi havia també tres fàbriques dedicades a confeccionar barrets destinats al mercat peninsular i a l'americà, amb una producció anual de 2.400 unitats.

Les indústries auxiliars de l'activitat nàutica tenien una representació significativa. Hi havia, en el moment d'elaborar l'informe, disset fàbriques dedicades a la producció d'eixàrcies que consumien 4.000 quintars de cànem a l'any. El redactor de l'informe incloïa un comentari indicant que podrien arribar a elaborar fins a 10.000 quintars en cas de necessitat.

Cridà molt l'atenció dels informadors l'existència d'un torn per filar seda que havia inventat Pau Gallifa. Aquest giny permetia el treball conjunt de seixanta persones i també «se hila, se forma el ovillo, se tuerce si se quiere y queda el hilo madejado». Es diu en el document que es féu una prova en el torn provisional que tenia l'inventor i que les filadores filaren, torçaren i convertiren en cabdells trenta-sis unces de llana en un dia o deu de cotó en un altre. La construcció del giny, perfectament acabat, es calculava que costaria uns cinc-cents pesos forts. Hom afegia: «Sirven para este travajo los hombres, mugeres, niños y hasta los mismos ciegos».

Marca de fàbrica de Pau Gallifa.
Extreta de LLOVET, JOAQUIM, *La ciutat de Mataró*, volum II (Barcelona 1961), 72.

L'informe descriu a continuació l'existència de vuit adoberies que fabricaven «suelas de Irlanda», soles de la terra, cordovans, pells de cabra, camusses, «baquetas, bezerrillos» i pergamins. Consumien a l'any 8.000 cuirs en pèl. En aquest punt, l'autor de l'informe comentava la conveniència de rebaixar els drets que gravaven els cuirs que arribaven de Buenos Aires, atesa la «escasez que tiene nuestra España de este genero».

Tot seguit, l'informe passava a detallar les fàbriques dedicades a la petita metal·lúrgia. Esmentava en primer lloc l'obrador de Pere Gual, que elaborava un miler d'hams a l'any, però també agulles i «palitos de hierro para hacer calzetas», a més d'agulles saqueres. Es considerava que consumia a l'any sis quintars de «hierro en ilo». Els altres obradors que es dedicaven a aquesta activitat pertanyien a Baltasar Perris, Salvador Simon, Francesc Buigues i Antoni Gual, amb un consum anual de ferro que oscil·lava entre un i sis quintars. L'informe explicita que la primera matèria procedia quasi en la seva totalitat de França i d'Holanda, i això encaria molt el producte.

S'assenyala la presència de quatre esparteries que elaboraven estores, sarrons, sàrries i «cubri barrilones».

L'elaboració del sabó, la duien a terme dues fàbriques. Els titulars eren els comerciants Salvador Yssart i Marià Trissach. La factoria d'Yssart disposava de dues calderes amb una capacitat de 130 i 160 quintars cadascuna. Elaboraven «jabon de piedra» en una quantitat superior als 2.000 quintars. L'altra fàbrica tindria unes característiques i producció similars. Els olis necessaris per a aquesta activitat procedien de Marsella i també de Mallorca.

El ram de l'aigua, és a dir, les indústries dedicades a tenyir la important producció tèxtil de la ciutat, havien de tenir també una important representació. L'autor de l'informe n'assenyalà quatre dedicades a la seda, una per als teixits de fil i la darrera destinada a les peces d'estam. Els propietaris dels establiments eren Ignasi Jonullà, Josep Gou, Manuel Sanz, Pau Tió, Serapi Clivillés i Pau Gallifa. La paleta dels colors per a la seda la formaven negres, morats, verds, diferents blaus, «encarnados y carmessies», color de foc, de canyella, «de orujo», de cafè, de rosa seca, de viola i diversos grocs. Per als blaus i verds s'utilitzaven tines. Com a colorants no s'emprava el pastell però sí l'indi, la granza i la mel. L'estam es tenyia de color negre, blau, groc, verd, plom i «orujo obscuro». El comentari de l'autor de l'informe assenyalava que en aquesta matèria els coneixements dels responsables eren millorables.

Com no podia ser d'altra manera, el treball de les blondes i puntes cridà fortament l'atenció de l'inspector. Afirmava que es dedicaven a aquesta activitat «cassi todas las mugeres y niñas de quatro a cinco años arriva» i descrivia el treball a mans com «son muchos los sugetos que comerzian con este genero, los que entregan á las Mugeres el hilo o seda y pagan a estas el tanto por vara». Avaluava els jornals diaris que es pagaven per aquesta activitat en 5.378 rals de billó. El fil procedia d'Holanda i la seda de les blondes venia de València.

A la filatura del cotó es dedicaven algunes dones però, com que la majoria del gènere femení s'ocupava en el treball dels boixets, la filatura no podia tenir la importància que tenia en els pobles de l'interior. Existia una fàbrica de cintes i fils de la qual era titular Maria i Baltassar Viza, mare i fill, amb dos telers i que produïa a l'any 41.500 «varas».

En darrer terme, l'informe esmentava l'existència d'unes drassanes on es construïen embarcacions de 5.000 fins a 6.000 quintars.

INDUSTRIALITZACIÓ ABANS DE LA INDUSTRIALITZACIÓ?

Més enllà del caràcter reiteratiu d'aquesta descripció, s'imposa una anàlisi d'aquestes dades a partir de criteris qualitatius i quantitatius.

Cal destacar, en primer terme, la importància assolida per la producció tèxtil. Però no és una producció tèxtil qualsevol. A tall d'exemple, la població vallesana de Terrassa disposava de nou fàbriques tèxtils amb els corresponents telers, molins, batans, etc., però dedicades exclusivament a elaborar draps i baietes de llana. La diferència amb la producció mataronina era rellevant. La llana representava la indústria tèxtil tradicional per excel·lència. El cotó estampat, això és el que eren les indianes, significava la modernitat, no sols per raons de moda o estètica –que també– sinó perquè bàsicament era el producte que demanaven els consumidors americans on la llana tenia molta més dificultat a obrir-se camí, més que res, per raons climàtiques.

En el mateix sentit les mitges, tant de seda com de cotó, i les puntes i blondes comportaven un important valor afegit que es derivava de la tecnologia, en el cas de la primera, i de l'habilitat de les puntaires en el cas de les segones. Ambdós productes eren essencialment dedicats a un mercat molt més ampli que el local.

Això porta a considerar que, en aquest sentit, la producció tèxtil mataronina havia depassat els estrets marges de la producció local o comarcal per inserir-se en uns circuits d'ampli abast, la qual cosa, juntament amb l'expansió del cotó, havia de ser una de les característiques de la revolució industrial que s'estava covant.

Però el teixit productiu mataroní no es limitava a l'àmbit tèxtil, sinó que s'oferien altres activitats, com la indústria del sabó, de la pell i la tan important de la construcció naval, i les indústries auxiliars, com de les eixàrcies i el cordam, que fornien els instruments necessaris per al transport de les mercaderies.

Si s'analitza, des d'una perspectiva quantitativa, aquesta fotografia fixa de l'economia mataronina en forma els resultats també són rellevants. La producció de les fàbriques de sabó vindria a significar grosso modo uns 164.000 quilos. La fàbrica d'indianes de Josep Antoni Riera produïa a l'any 93.000 metres de peces de cotó estampades i la de Fèlix Campllonch, entre d'altres articles, 25.000 mocadors pintats.

Les notícies que se'ns ofereixen sobre els salaris també poden ser molt indicatives. Els 7.000 rals setmanals que es pagaven a la fàbrica Campllonch, calculant un salari diari de sis rals, s'avindria bé amb la xifra d'unes dues-centes famílies que ofereix la documentació. I els 5.378 rals diaris que es pagaven a les puntaires –a la mateixa raó– donarien una xifra teòrica de 896 dones i nenes treballant en aquesta activitat.

Això implica que sols els treballadors de la fàbrica més important de la ciutat, més les dones dedicades a l'elaboració de puntes de coixí, representaven més d'un miler de persones assalariades en diferents activitats industrials, en una població que a l'any 1787 tenia 9.943 habitants,[3] és a dir, un nou per cent.

Si la revolució industrial es pot definir a partir del desenvolupament de la indústria tèxtil i, més concretament de la indústria del cotó, de la creació de fàbriques on es realitzessin tots els processos productius, de l'existència de producció orientada a mercats cada vegada més amplis i per l'aparició del treball assalariat en massa, Mataró es trobava a la dècada dels vuitanta del segle XVIII en una situació privilegiada, per assolir el lloc capdavanter en els processos de modernització econòmica que es consolidarien amb la mecanització i amb la introducció de la màquina de vapor a les primeres dècades del segle XIX.

La ciutat de Mataró
a la fi del segle XVIII.
Plànol Sanfeliu Vila.
Museu Arxiu de Santa Maria.

De fet, si a Barcelona el primer vapor funcionà l'any 1833, la primera màquina d'aquest tipus s'introduí a Mataró l'any 1838, destinat a la mòlta dels cereals i, l'any 1842, el vapor s'emprava ja en la filatura del cotó.[4]

L'any 1845 un foraster descrivia Mataró amb aquests termes: «De modo que puede decirse que toda la poblacion es un taller».[5] Tres anys més tard, el ferrocarril corroboraria el paper precoç i capdavanter assolit per la capital del Maresme en assolir tots els reptes de la revolució industrial.

A la llum d'aquest estudi es pot concloure que Mataró, a la dècada dels vuitanta del segle XVIII, tenia un important nivell de desenvolupament econòmic previ a l'eclosió de la revolució industrial. Els únics agents externs al procés que existiren foren la possibilitat d'introduir moltes de les produccions locals –no sols agrícoles, sinó també manufactureres– en el mercat peninsular o bé en l'americà. La resta del procés s'endegà amb els recursos, el treball i l'enginy dels mataronins que responien als estímuls abans esmentats.

UNA LOCOMOTORA PER AL SEGLE XXI?

Darrerament, a la nostra ciutat s'ha suscitat un important debat polític entorn de la conveniència de l'arribada d'una anomenada locomotora comercial. Fins al punt que, en defensa de la seva presència entre nosaltres, s'han dut a terme actuacions, si més no sorprenents, en l'àmbit de la gestió del patrimoni monumental catalogat i protegit de la ciutat.

Al marge de la polèmica i del debat públic que s'ha suscitat, i que un dia figurarà en els annals de la ciutat per a bé o per a mal, el que la història de Mataró reflecteix en múltiples episodis com el que aquí s'ha documentat és que la nostra ciutat ha tingut des de segles la capacitat de respondre als reptes econòmics que se li han presentat a partir del seus propis mecanismes endògens.

És així que Mataró fou cap d'una província marítima, que desenvolupà una important indústria tèxtil que, amb modificacions, s'ha mantingut durant més de dos segles. Per aquestes mateixes raons l'agricultura s'adaptà primer al monoconreu vitícola i, després, les dificultats amb la fil·loxera l'orientà vers el conreu de la patata i, més endavant, de la flor. És en aquest mateix sentit que Mataró veié néixer el primer ferrocarril de la península amb l'impuls d'un conciutadà o que, ja en el segle XX, s'hi traçà la primera autopista de l'Estat espanyol. També s'hi desenvolupà una entitat pionera d'estalvi i crèdit que ha superat el segle de vida...

Medalla commemorativa de la inauguració
del carril de Mataró.
Museu Arxiu de Santa Maria.

El Mataró de fa cinquanta anys era el d'una població amb una potent indústria tèxtil, acompanyada d'una important activitat metal·lúrgica que hi estava vinculada i seguida de diverses activitats auxiliars: tints, indústria paperera, química, del vidre, etc. Als

gran centres productius calia afegir una munió de tallerets o fabriquetes, molts dels quals s'havien establert en els coberts de les cases de cós i que, en alguns casos, arribaren a ser potents empreses.

Les crisis dels anys setanta i vuitanta escombraren una gran part d'aquest paisatge. Els preus de l'energia, la competència de produccions forasteres i la manca d'innovació tecnològica feren la resta.

Una part important dels capitals que es salvaren del desmantellament industrial es col·locaren en el sector serveis i, cada cop més, en la inversió immobiliària.

Aquesta activitat marcà el tomb d'una economia productiva a una explícitament especulativa. Generà un miratge de riquesa i benestar que s'ha esgotat davant dels nostres ulls.

Els telers del segle XVIII produïen indianes que es venien a Amèrica. Les Mataro's Potatoes tenien en el mercat europeu una excel·lent acollida. Les màquines que es construïen a can Trabal o als Tallers Pruna s'exportaven arreu. El gènere de punt mataroní abastia tot el mercat espanyol.

Però, quina riquesa genera un pis acabat de construir, més enllà del marge especulatiu? I què passa quan ja no hi ha ningú disposat a comprar-lo o a llogar-lo? El miratge es transmuta en realitat. En la nostra realitat d'avui.

Mataró, i amb ell l'economia catalana i espanyola, es troba en un atzucac. Els experts debaten si la crisi és sistèmica o conjuntural. Sigui com sigui, la situació és tan complexa que caldrà alguna cosa més que locomotores externes per aixecar el cap.

Els mataronins del segle XVIII s'avançaren al seu temps i ells foren la veritable locomotora del canvi.

Joan Giménez i Blasco

NOTES

1.- «En conseqüència, a Espanya cap dels elements definidors de la protoindustrialització no sembla ésser present; la pressió dels gremis impedia qualsevol innovació tècnica i, en molts casos, dominava, a més de l'activitat manufacturera i el capital comercial [...] Així, doncs, d'acord amb tots els raonaments i les dades anteriors, podem establir la inexistència de protoindustrialització, que hem de considerar com un pas decisiu en direcció a la centralització fabril.» (ARACIL, R., GARCÍA, M. «La protoindustrialització i la indústria rural espanyola al segle XVIII», *Recerques*, núm. 13 (1983).

2.- Archivo General de Simancas, D.G.R. II REM. Llig. 503. Mentre no s'indiqui el contrari, totes les referències que segueixen pertanyen al mateix document. El text fou publicat per Isabel Miguel López l'any 1996. MIGUEL, I. «El censo de manufacturas de 1784. Una nueva fuente de análisis de la industria catalana», *Revista de Historia Económica*, núm. 1 (hivern 1996). Veure també GIMÉNEZ, J.; TIÓ, P., *Premi Iluro, 50 anys d'història* (Mataró 2009).

3.- LLOVET, J. *Mataró. Dels orígens de la vila a la ciutat contemporània* (Mataró 2000), 193.

4.- LLOVET, J. *Mataró*, 349.

5.- «Su industria, que forma su principal riqueza, consiste en fábricas de curtidos, hilados de algodon é hilo de todas clases, de medias de algodon y seda, blondas y encajes, lanas, alfarerías, albayalde y vidrios, de modo que puede decirse que toda la poblacion es un taller.» MELLADO, F. *España geográfica, histórica, estadística y pintoresca* (Madrid 1845), 209.

A mitjan segle XIX sorgeix a Europa un moviment a favor de la cultura musical popular. Moltes ciutats del nostre país s'hi afegeixen amb la creació de bandes municipals d'instruments de vent i percussió que poden interpretar música tant en teatres com a l'aire lliure. La seva participació en concerts, ballables, serenates, processons i grans esdeveniments ciutadans acosta la música culta a totes les capes socials.

Amb una dilatada i variada trajectòria, la Banda Municipal de Mataró ocupa el món sonor d'aquesta ciutat des de 1912 fins ben entrada la dècada de 1970. Exceptuant els anys finals, gaudeix d'una reputació reconeguda i contacta amb èxit amb la població, de manera que no hi ha acte, oficial o no, d'un cert relleu a Mataró en què la Banda no faci acte de presència.

L'arxiver Nicolau Guanyabens i Calvet fa una aproximació a la història d'aquesta agrupació en dos articles de la nostra revista. Aquest primer estudi tracta de la Banda Municipal, des de la seva fundació fins a l'acabament de la Guerra Civil, amb referències als seus antecedents a la ciutat.

LA BANDA MUNICIPAL DE MATARÓ. DE LA FUNDACIÓ A LA GUERRA CIVIL (1912-1939)

MÚSICA INSTITUCIONAL

En el terreny de la música instrumental, els grups de vent i percussió han jugat, i juguen, un paper preeminent en els actes a celebrar a l'aire lliure. A Catalunya, els primers documents que ens parlen de músiques d'iniciativa municipal per acompanyar les autoritats en actes públics o protocol·laris, i en les solemnitats, els funerals destacats o les visites de personalitats, daten del segle XIV. Amb denominacions genèriques com joglars, ministrils, sonadors, o específiques com tabaler o trompeta, apareixen els músics al servei de la institució.

Al segle XV, a Barcelona, a banda del trompeter, existeix la figura, gairebé funcionarial, de l'organitzador de grups de músics per a les grans ocasions. El Consell municipal els proporciona la vestimenta, alhora que els músics han de tenir una conducta digna i respectuosa. L'any 1564, per exemple, amb motiu de la primera visita del rei Felip II, l'entrada a la ciutat comtal es fa amb música de tabals i trompes, de trompetes i clarins, i amb els ministrils de la ciutat, que precedeixen els cavallers muntats a cavall.[1]

Cobla de ministrils del segle XVI. S'hi aprecia una flauta travessera, un tambor i tres sacabutxs. Extret d'*Historia de gentibus septentrionalibus* (1555).

Tanmateix, la música institucional en base al vent i la percussió, música per a les grans ocasions, és un fenomen habitual en ciutats i viles europees al llarg dels segles XVI, XVII i XVIII. Lògicament, a mida que passen les dècades milloren les prestacions dels instruments i augmenta el nombre de músics de les agrupacions, tot i que el que preval és la cobla clàssica (un quintet o un octet).

El que coneixem avui com a banda és una formació musical d'inspiració militar que apareix i es consolida al llarg del segle XIX, desbancant els seus antecedents immediats, els grups de ministrers

Cobla de ministrils dels primers anys del segle XIX. Rodolí 24 de l'auca de la processó del Corpus, editada per «Imprenta de Ignacio Estivill, calle de la Boira, de Barcelona». Edició facsímil de *Les auques* de J. Amades, J. Colomines i P. Vila (Editorial Orbis, Barcelona, 1931).

o les cobles. Des d'aleshores, la música de banda ha servit, millor que cap altra, per realçar inauguracions, acompanyar processons, amenitzar festes majors, protagonitzar concerts, participar en festivals benèfics...

Durant la segona meitat del segle XIX i els inicis del XX, alguns ajuntaments del Principat, seguint l'exemple de moltes ciutats europees, creen la seva pròpia banda municipal, símbol de distinció cultural i puixança econòmica. Sorgeix un moviment a favor de la cultura musical popular que troba la seva màxima expressió en les bandes, aquestes agrupacions d'instruments de vent i percussió que poden interpretar música tant en teatres com a l'aire lliure. Mataró, gens al marge d'aquest corrent, lloga els serveis de bandes foranes durant moltes dècades fins que l'any 1912 es dota de banda pròpia.

LA MÚSICA DE LA CIUTAT

Quina és la relació entre la ciutat de Mataró i la música protocol·lària abans de 1912? Sabem que almenys des del segle XVII les autoritats mataronines recorren a les cobles de músics per solemnitzar les celebracions principals. Tot just a l'inici del segle, Mataró ja compta entre les viles que posseeixen una agrupació per a l'acompanyament musical institucional. Amb motiu de la canonització de Sant Ramon de Penyafort, al maig de 1601, la vila es llueix aportant una comitiva nombrosa a les festes. Els mataronins arriben a la ciutat comtal formant una processó ben ufanosa. Segons els escrits del pare Jaume Rebullosa, encapçala el seguici un carruatge ple de flors i pètals, cavalls amb tabals, penons, un cor de nens, atxes i una bandera. A continuació les confraries de pescadors, sastres, sabaters, també un grup de ministrils i la gran creu de plata. Seguidament, molt a prop de l'Àliga i el tabernacle on figura Sant Ramon, hi va un segon grup de ministrils, que hem de suposar que és el conjunt que fa ballar l'àliga, símbol de la població, davant la tomba del sant a l'interior de l'església del convent dominic de Santa Caterina:

> «En entrando qualquier vandera por ella abatíanla tres vezes al Santísimo Sacramento, y otras tantas al passar delante el Sepulcro del Santo (esta diligencia o reverencia la practicavan todas las Procesiones) donde su Aguila dançó una dança al pasar con gallardo brío».[2]

Si resseguim les grans celebracions locals del segle XVIII, cíviques i/o religioses, susceptibles de contenir música protocol·lària, ens adonem que, efectivament, gairebé en tots els casos els regidors van acompanyats de música, però només en una ocasió els documents ens proporcionen detalls sobre el grup d'instrumentistes. Es tracta de la *Crònica dels festeigs oficials i populars*,[3] un manuscrit anònim que relata les festes que tenen lloc a Mataró el 30 de setembre de 1759 per celebrar la proclamació de Carles III com a rei.

Quan s'explica la llarga marxa que recorre tota la ciutat, trobem descrita la composició de la comitiva oficial. Per davant de regidors i corregidor, obre el seguici una partida de la tropa muntada del Regiment de Lusitània «con sus diestros músicos que en armoniosos conciertos de trompas y oboes concertaban los sonidos com la más grata melodia». A continuació, i això és el que ens interessa, hi ha el músics de la ciutat: «...iban los músicos de la ciudad, que con igual destreza alternaban, con los primeros, festivas marchas». Anaven vestits amb riques lliurees de tafetà doble, de color carmesí, amb amples galons.

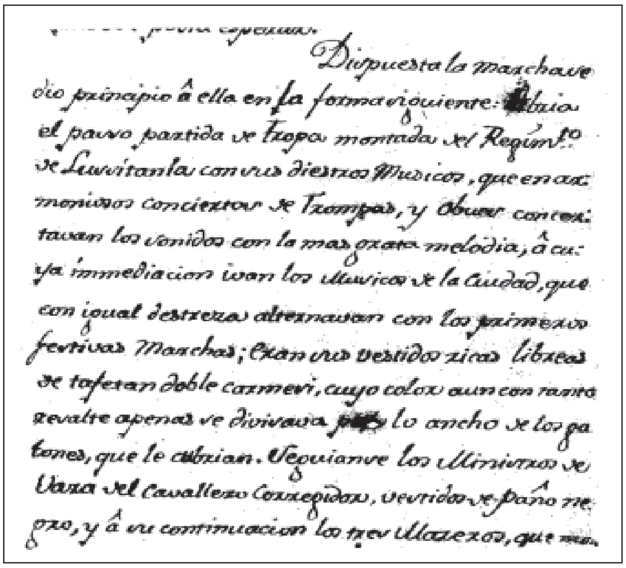
Dispuesta la marcha se
dio principio à ella en la forma siguiente: [illegible]
el paso partida de Tropa montada del Regim.to
de Lusitania con sus diestros Musicos, que en ar-
moniosos conciertos de Trompas, y Oboes concer-
tavan los sonidos con la mas grata melodia, à cu-
ya immediacion ivan los Musicos de la Ciudad, que
con igual destreza alternavan con los primeros
festivas Marchas; Eran sus vestidos ricas libreas
de tafetan doble carmesi, cuyo color aun con tanto
realce apenas se divisava [illegible] lo ancho de los ga-
lones, que le cubrian. Seguianse los Ministros de
Vara del Cavallero Corregidor, vestidos de paño ne-
gro, y à su continuacion los tres Maceros, que ...

Fragment que descriu els músics que acompanyen les autoritats en les festes celebrades a Mataró per a la coronació de Carles III. Manuscrit *Crònica dels festeigs oficials i populars* (1759). AMM, Fons Hospital de Mataró, 155-6.

A partir de 1772, any en què la ciutat rep les relíquies de les santes Juliana i Semproniana, disposem de documentació sobre la música que acompanya les processons de cada 27 de juliol. Totes les forces vives de la ciutat desfilen per acompanyar el tabernacle, i enmig de grups i confraries hi van la capella de música de la parròquia, cobles de trompes i altres instruments, i fins i tot grups de cinc músics de Barcelona.[4] De les despeses, se'n fa càrrec l'Administració de Sant Desideri i de les Santes.

El que no podem precisar és quin paper hi té la música institucional en els actes de component clarament religiós. De fet, en les cròniques aquest paper queda desdibuixat. Rafael d'Amat i de Cortada, aristòcrata barceloní que visita diverses vegades la ciutat per les festes de les Santes entre 1769 i 1799, deixa escrit, un i altre any, que davant del penó que duen els membres del consistori hi va la «turba musicorum de Mataró».[5] Qualificatiu pejoratiu dedicat a la música d'acompanyament de les autoritats?

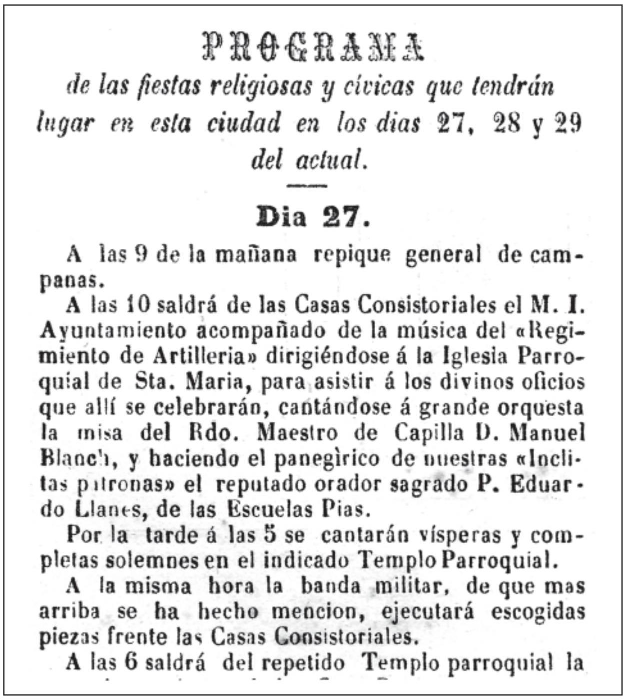

PROGRAMA

de las fiestas religiosas y cívicas que tendrán lugar en esta ciudad en los dias 27, 28 y 29 del actual.

Dia 27.

A las 9 de la mañana repique general de campanas.

A las 10 saldrá de las Casas Consistoriales el M. I. Ayuntamiento acompañado de la música del «Regimiento de Artilleria» dirigiéndose á la Iglesia Parroquial de Sta. Maria, para asistir á los divinos oficios que allí se celebrarán, cantándose á grande orquesta la misa del Rdo. Maestro de Capilla D. Manuel Blanch, y haciendo el panegírico de nuestras «Inclitas patronas» el reputado orador sagrado P. Eduardo Llanes, de las Escuelas Pias.

Por la tarde á las 5 se cantarán vísperas y completas solemnes en el indicado Templo Parroquial.

A la misma hora la banda militar, de que mas arriba se ha hecho mencion, ejecutará escogidas piezas frente las Casas Consistoriales.

A las 6 saldrá del repetido Templo parroquial la

Fragment del programa de les festes de les Santes de 1880. S'observa que tant l'anada a ofici com el concert de la tarda van a càrrec d'una banda militar.

El Mataronés, 27 juliol 1880, p.2.

LES BANDES ABANS DE LA BANDA

Les bandes municipals o privades, enteses com les coneixem avui, s'emmirallen en les bandes militars que, des de finals del segle XVIII i, sobretot, a la primera meitat del XIX, viuen el seu auge. L'any 1798 es crea la Banda de la Marina d'Estats Units que encara existeix avui. Són conegudes les bandes dels regiments de Napoleó que ja tenen més de trenta músics. Molts regiments militars d'arreu s'apunten a tenir una banda com a element de cohesió i de rivalitat. Les bandes castrenses van deixant de ser agrupacions cambrístiques per créixer quant a nombre de membres, varietat instrumental i qualitat tímbrica. Són les primeres que incorporen el que durant molt de temps es denomina música turca, en referència a la introducció de bombos, plats, triangles i jocs de campanes. També són les primeres que incorporen els grans avenços tècnics del segle XIX en la fabricació d'instruments.

Pel que fa al vent metall, la invenció del sistema de claus i pistons i la renovació dels materials permeten una gamma cromàtica més àmplia i més afinada. El constructor belga Adolph Sax (1814-1894) crea una nova família d'instruments, la dels saxòfons, que aviat és assimilada per les bandes militars. El gran canvi en els instruments de fusta ve de la mà de Theobald Böhm (1793-1881), que introdueix en la flauta un sistema de claus que permet tapar molts forats únicament amb els nou dits disponibles. Per extensió, les millores arriben als altres instruments com l'oboè, el clarinet, etc. Tant el metall com la fusta es veuen afavorits per la creació d'instruments greus inimaginables fins aleshores.[6]

Els compositors més cèlebres de música per a banda són els músics majors militars, que, a més, fan arranjaments i transcriuen fragments d'obres d'autors clàssics com Beethoven, Listz, Massenet,

Fragment d'una auca de la processó del Corpus en què figura una banda militar, segle XIX.

Extret del *Costumari Català* de Joan Amades, Salvat Editores i Edicions 62 (Barcelona 1983).

Mendelssohn o Mayerbeer. A Barcelona, en les primeres dècades del segle XIX, les bandes militars del Regiment d'Astorga i del Regiment de Castella, entre d'altres, fan concerts populars als teatres jardins del passeig de Gràcia. El XIX és el segle en què la música adquireix una significació social i cultural de primer ordre. Les bandes de l'exèrcit encapçalen la difusió i protagonitzen l'arrencada de la popularització musical.

A Mataró, està documentada la presència de bandes militars en grans esdeveniments festius de rang local. El dia 23 de juliol de 1747, s'esdevé una processó per fer la translació de l'antiga capella de l'Hospital a la nova i definitiva església, l'actual dedicada a Santa Magdalena i a Sant Jaume. Obren el seguici els tres gegants, i després «una partida de soldats desmuntats del Regiment de Cavalleria de Calatrava que estava de quartel en esta ciutat, amb diferents clarins de dit Regiment».[7] Com hem vist anteriorment, a les festes de la coronació de Carles III, l'any 1759, acompanyen musicalment la comitiva consistorial dues agrupacions, i ho fan de forma alternada. Toquen «los diestros músicos» del Regiment de Lusitània i «los músicos de la ciudad».[8]

Passats els temps convulsos de la Guerra del Francès i de les dues primeres guerres carlines, tornem a documentar una nova presència de banda en la festa de les santes Juliana i Semproniana de 1853. El consistori paga 85 duros a la Banda del Regiment de Castella, vinguda de Barcelona, per amenitzar els actes a l'aire lliure durant els tres dies de la Festa Major.[9] El 1853 és també l'any de l'estrena dels nous gegants del Comú. Un any abans, el Vaticà ha declarat les Santes patrones de Mataró. Cinc anys abans s'ha inaugurat la primera línia de ferrocarril de la Península i s'ha estrenat la *Missa de Glòria* de Manuel Blanch. Tot indica que la ciutat viu uns anys de represa econòmica i institucional. En llogar la Banda del Regiment de Castella per als actes més protocol·laris, l'Ajuntament cerca un plus de lluïment per alçar també el nivell de la festa.

Durant tota la segona meitat del segle XIX és molt freqüent l'assistència d'una banda per tocar durant les festes de les Santes. Gairebé sempre són formacions de destacaments militars de la capital. En citem alguns exemples. El programa d'actes de 1864 consigna que el senyor governador civil de la província anirà acompanyat «de varias músicas militares».[10] L'any 1884 intervé la Banda del Regimiento de Luchana i l'any 1886, «la reputada Banda de música del Batallón Cazadores de Barcelona, a cargo de Don Álvaro Milpager».[11] L'any 1894 es lloga la Banda del Regimiento de Infantería de San Quintín; al 1904, la del Regimiento de Infantería de Asia; al 1910 i 1911, la del Regimiento de Infantería de Alcántara.

Els membres de la banda solen arribar amb tren la matinada del dia 27 de juliol i protagonitzen, ja des de l'estació, un recorregut pels carrers més cèntrics. El seu repertori crida a festa com avui ho fan les Matinades. A les deu són a la Riera per acompanyar les autoritats cap a l'ofici. La banda forana resta a Mataró entre dos i quatre dies. Fa concerts davant de la casa consistorial, participa a la processó precedint l'alcalde i altres personalitats, amenitza inauguracions, anima balls públics a la plaça de Santa Anna i, fins i tot, participa amb peces escollides en els intermedis dels focs de baix a mar, a la manera d'un espectacle de llum i so.

Com sempre, trobem una excepció. L'any 1907 es contracta una banda que organitza per a l'ocasió un músic local amb músics de Mataró i de Barcelona:

> «La comisión de festejos del municipio, en substitución de la banda militar que acostumbraba contratar, este año ha confiado al director de la orquesta Harmonía Mataronesa, señor Salvet, la organización de una banda, para acompañar al Ayuntamiento a los actos a que asista corporativamente, ejecutar los conciertos callejeros y amenizar algunos otros números del programa de fiestas».[12]

Les crítiques posteriors lloen la iniciativa, la qualitat de la música interpretada, l'èxit de públic i ens fan saber que els membres de l'agrupació han portat, com a distintiu, una gorra de piqué blanc. Tanmateix l'experiència no té continuïtat, perquè comprovem en els programes dels anys següents que una banda militar de la ciutat comtal novament monopolitza les actuacions de la festa major. En tot cas, es tracta d'una excepció que esdevé un precedent. El suport consistorial a una banda pròpia es materialitza definitivament amb la creació de la Banda Municipal de Música, cinc anys després, el 1912.

LA FUNDACIÓ D'UNA BANDA PRÒPIA

A partir de 1912, el músic mataroní Agustí Coll i Agulló recull una vella aspiració ciutadana i engresca diversos professors i instrumentistes a fundar una banda d'uns vint-i-cinc músics, a l'estil de la que tenen altres ciutats de Catalunya de categoria semblant. Com que el mestre Coll cerca i obté el suport regular de l'Ajuntament, aquest conjunt instrumental esdevé la primera Banda Municipal de Mataró. Sabadell havia creat «un

Agustí Coll i Agulló amb l'uniforme i les insígnies de la Banda Municipal. Imatge extreta del programa de mà del concert homenatge pòstum del dia 23 d'abril de 1944 al teatre Foment. MASMM. Banda Municipal.

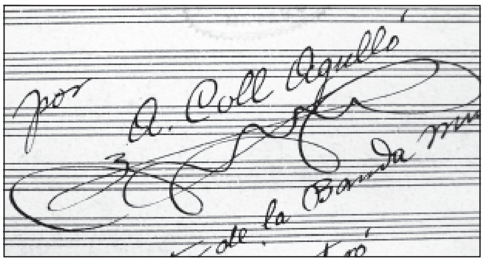

Signatura del mestre Coll i Agulló.
MASMM. Fons musical.

Cuerpo de Música municipal» l'any 1856.[13] La Paeria de Lleida ho feia el 1869; Vic, el 1858; Igualada, el 1898. Terrassa ho farà l'any 1916... Barcelona, un cas a part, havia reorganitzat la banda existent des de feia dècades, l'any 1850.

Agustí Coll i Agulló (1873-1944) és aleshores un compositor amb una sòlida base. Com a deixeble d'Enric Morera, viu en primera persona la renovació musical de la Barcelona de finals del segle XIX (la divisió del moviment claverià, la consolidació de la Banda Municipal de Barcelona, la fundació de l'Orfeó Català...). Com a director del cor de l'Antigua Fraternidad, de la Coral La Palma i de l'Orfeó Catalònia, és el primer, a Mataró, de fer sentir obres corals d'autors com Grieg, Wagner o Mendelsson. Fundador i primer director de l'Orfeó Mataroní (1903), destaca com a compositor de peces corals, cançons, sardanes i obres per a banda. L'any 1907, obté el títol de mestre i catedràtic després d'estudiar instrumentació per a banda amb el compositor Jose María Varela, director de l'Academia Especial para Músicos Mayores amb seu a Madrid.[14]

Per ser precisos, és al setembre de 1911 quan Agustí Coll engega l'aventura de fundar la Banda Municipal de Mataró. Ell és el veritable artífex de tot plegat. Convenç diversos professors de l'orquestra Tell i Jofre i de l'orquestra Ceciliana i engresca altres instrumentistes procedents de l'Escola d'Arts i Oficis, de la qual ell és professor; aconsegueix ajuntar més de vint músics i un nombre indeterminat d'educands; gràcies a una subscripció popular, adquireix per 1.200 pessetes instruments que no existeixen a Mataró, com el requint, el fiscorn tenor, la tuba, el bombardí o el saxòfon.

Al setembre, Agustí Coll sol·licita, mitjançant instància, el patrocini de l'Ajuntament tot raonant que amb una banda civil, local i municipal la ciutat sortirà beneficiada en estalvi, cultura i prestigi. Argumenta que tenint en compte que Mataró gasta 2.000 pessetes pel lloguer de bandes que vénen a amenitzar les festes de les Santes, «puede muy bien destinarse dicha cantidad a la Banda que se ha organizado, encargándose ésta de dichos festejos, con lo cual dicha cantidad no saldría de esta ciudad y se fomentaría la cultura artística, en bien de ella».[15] Coll, a més, ofereix en la sol·licitud un concert mensual, que contribuirà a dignificar els espais de la ciutat en dies festius.

La Banda Municipal dirigida per Agustí Coll, entre 1912 i 1920.
Col·lecció F. de P. Enrich i Regàs. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Acte de benedicció i primera pedra de les obres de construcció del desviament del tram urbà de la riera de Cirera, conegut com a «Desvío» (1916). Darrere les autoritats, s'aprecien els membres de la banda amb la seva característica gorra.

Col·lecció Spà Salarich.
MASMM. Arxiu d'Imatges

Sembla que a finals d'octubre del mateix 1911, la Banda Municipal s'estrena a manera d'escalfament amb actuacions breus de reduït repertori. El dia 31, amb motiu de l'Assemblea Americanista, l'agrupació interpreta una obra de Charles Gounod i una altra de César Franck, tot acompanyant l'Orfeó Mataroní.[17]

El plenari de la corporació, en la sessió de 5 d'octubre de 1911, autoritza Coll a organitzar una banda, establint una subvenció anual a partir de 1912 i fixant obligacions per a ambdues parts. Comptat i debatut, es concreta, passats sis mesos, en la sessió del ple de l'Ajuntament de 15 de maig de 1912, quan s'aprova per unanimitat el dictamen que regula la relació entre la Banda Municipal i el consistori. A canvi d'una aportació anual de 2.000 pessetes, la nova Banda, que ha de tenir almenys vint-i-cinc músics, acompanyarà els membres del consistori a les festes del Corpus i de les Santes, i interpretarà divuit concerts cada any en els dies, hores i llocs que determini l'autoritat. El director es farà càrrec de la tria, règim i separació dels músics. Li estarà prohibit a la Banda acceptar altres contractes sense l'expressa autorització de l'alcalde.[16]

DIA 27

A LES CINC DEL MATÍ: Repic general de campanes i disparo de tronades.

A LES NOU: La Banda Municipal d'aquesta localitat sortirà de la Plassa de Pi i Margall batent marxa i recorrerá els carrers de Cuba, Merced, Rambla de Castelar, Plassa de la Llivertat i Rambla de Mendizábal, executant tot seguit una escullida composició enfront de les Cases Consistorials.

A LES DEU: L'Excm. Ajuntament precedit de dita Banda i dels Gegants i nanos, sortirá de la Casa Consistorial i's dirigirá a l'Esglesia de Santa María pera asistir als

Divins Oficis

que se celebrarán en dit temple espléndidament il·luminat, cantantse per la Capella de Música la missa del mestre mossén Blanch.

Pronunciará el panegíric de les Santes Patrones l'eloqüent orador sagrat Doctor D. Frederic Dalmau, Prevere, Catedrátic del Institut de Girona.

A LES CINC DE LA TARDA:

Concert per la Banda Municipal

al devant de les Cases Consistorials.

A LES SIS I MITJA:

Solemne Processó

que sortirá del temple parroquial de Santa María, a honor de les Santes Juliana i Semproniana, quin pendó principal

Tanmateix, la Banda Municipal inicia el seu trajecte oficial durant les festes de les Santes de 1912. Ho fa actuant en nou ocasions i obtenint un èxit aclaparador. La premsa abunda en elogis al director, deixa dit que la banda «ha sido el tema de todas las conversaciones» i que els músics «han empezado a usar los trajes con que la Banda ha sido uniformada, de paño azul, con ribetes y botonadura de metal blanco, que resultan elegantes».[18]

Per la festa major de 1912, un programa amb nou actuacions. Un programa que, amb poques variacions, es repeteix al llarg dels anys. Festivals, balls, marxes, processons i, per descomptat, acompanyaments a les autoritats a l'anada a ofici i la processó. Per afegiment, la Banda actua sempre en els seguicis de Corpus, tal com està acordat, molts matins de diumenge al Parc Municipal, en festes de carrer, ballades, serenates i aplecs a l'aire lliure. Assisteix el dia del Sant Viàtic a l'hospital, el dia de Sant Pere a baix a mar, etc. No hi ha acte, oficial o no, d'un cert relleu a Mataró en què la banda no faci acte de presència. Fins i tot, és requerida per actuar en diversos pobles del Maresme i del Vallès. La Banda assaja al primer pis de can Serra, just al davant de l'Escola d'Arts i Oficis.

Entre 1912 i els primers anys vint, la Banda Municipal viu una època daurada. La colla de professors que lidera Agustí Coll aconsegueix reputació, proporciona èxits i genera concurrència. En el repertori hi ha obres de Fall, Bizet, Fargas, Franco, Wagner, Luna, etc. i també del propi Coll

Fragment del programa de les festes de les Santes de 1914. S'observa que a les nou del matí, la Banda Municipal fa un recorregut urbà per anunciar la diada, i a les cinc de la tarda interpreta tot un concert.

MASMM. Programes de les Santes.

La Banda Municipal en formació davant el xalet del Parc (c.1920). MASMM. Arxiu d'Imatges. Postal «PT», donatiu de la senyora Francisca Canal.

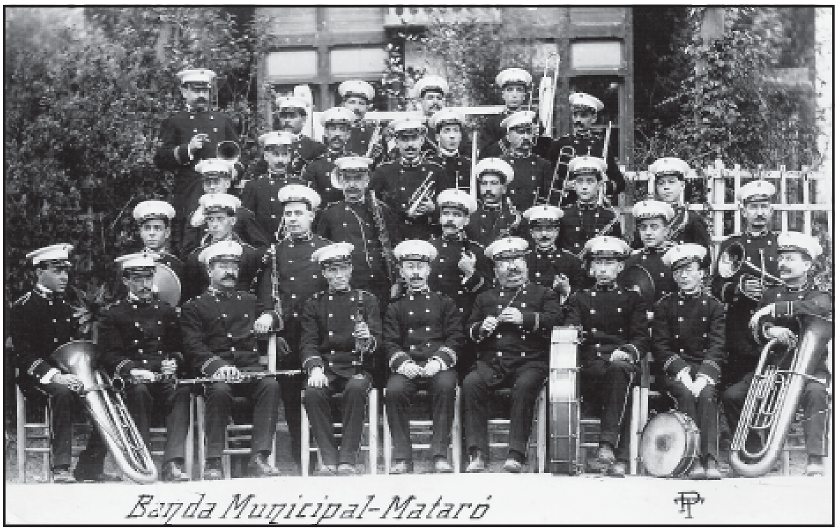

(*Microbio chico*, *Camperola* o *Catalanesca*). La música de banda, en contraposició a la moda de la música banal i grossera, es percep aleshores com a punt de trobada privilegiat entre la música culta i les capes populars, «proporciona un instructivo a la par que módico recreo a los ciudadanos que su posición no les permite acudir a otros sitios».[19]

Aquest model de banda està basat en l'entusiasme dels músics, la subvenció fixa de l'Ajuntament i «el auxilio pecuniario de varios amantes de la música».[20] La tutela del consistori es cenyeix a l'ajuda econòmica, amb la qual cal pagar els músics i cal comprar alguns instruments i el vestuari. Sobre la persona del director recauen, no només les decisions tècniques, sinó també les de personal, les de comptes i les de logística. L'augment de l'assignació de l'Ajuntament salva l'entitat musical d'una crisi puntual, però «...cesaron pronto las aportaciones pecuniarias personales y solo la subvención del Municipio tuvo que atender los naturales gastos que para material, vestuario y demás se hacían imprescindibles. Naturalmente, resultando insuficientes, determinó que la organización decayera y que su crédito artístico se derrumbara o poco menos».[21] Finalment, el model només aguanta quinze anys. L'any 1928, un regidor, convençut dels beneficis d'una banda estable, planteja un projecte de veritable municipalització de la banda.

Disc amb la gravació del xotis *Cíñete i verás*, obra d'Agustí Coll i Agulló, interpretada per la Banda Municipal de Mataró, dirigida pel mateix compositor. Gramófono S.A.E. Barcelona. MASMM.

SUCCESSIÓ DE DIRECTORS
DE LA BANDA MUNICIPAL

Agustí Coll Agulló	1912-1929
Bernardí Gálvez Bellido	1929-1930
Josep Llorà Casademunt	1930-1939
Domènec Rovira Castellà	1939-1944
Roman Alía Fuente	1944-1949
Jaime Bodmer Meylan	1949-1951
Adrià Sardó	1951
Joan Fossas Amils	1951-1953
Honorat Vilamanyà Serrat	1953-1963
Enric Gassol Crusat	1964-1966
Francisco Sánchez Yñiguez	1966-1975

Llista cronològica dels directors de la Banda Municipal en tota la seva trajectòria.

1928. EL PROJECTE DE FRANCESC SPÀ O COM DIGNIFICAR UNA BANDA

El 28 de març de 1928 s'obre un impàs en el govern municipal perquè dimiteixen, per desavinences amb l'alcalde Antoni de Palau, catorze dels vint-i-cinc regidors. La crisi es tanca quan, a mitjan mes de maig, prenen possessió noves persones per designació directa del governador civil. Tots ells militants o simpatitzants de la Unión Patriótica, partit únic, formaran part del darrer consistori de l'època de la Dictadura de Primo de Rivera. Entre ells, hi ha Francesc Spà Salarich (1874-1934), reputat farmacèutic, professor de l'Escola d'Arts i Oficis, bon afeccionat a la fotografia i gran melòman.

Francesc Spà és nomenat quart tinent d'alcalde, forma part de la comissió d'Hisenda i és el delegat de la Banda Municipal. Conscient dels factors que debiliten l'agrupació instrumental que ens ocupa, intercedeix perquè l'Ajuntament prengui cartes en l'assumpte. A l'estiu es documenta sobre la gestió i el funcionament d'algunes bandes

Francesc Spà Salarich amb la seva càmera (c.1910).
Col·lecció Spà Salarich. MASMM. Arxiu d'Imatges.

il·lustres. Concretament, sabem que l'agost rep una carta de l'alcalde de Vic que inclou tot el reglament de la banda de la ciutat osonenca que segur que li serveix de model.[22] Juntament amb Bernardí Ros, delegat de l'Escola d'Arts i Oficis, presenta un projecte ambiciós que ho regira tot. El 2 de setembre de 1928 tots dos signen una proposició per reorganitzar completament la banda i per crear, amb plena coordinació, una escola municipal de música que pugui nodrir d'aprenents l'agrupació instrumental.

El ple del consistori del 19 d'octubre aprova un dictamen, provinent dels negociats de Foment i de Governació, en el sentit de constituir una renovada Banda Municipal i organitzar una Escola Municipal de Música amb un director comú i cinc professors «que seran els de major aptitud de la banda Municipal».[23] S'aprova una partida anual de 27.350 pessetes per als músics de la Banda. S'aprova, així mateix, el reglament intern. Està clar que el consistori decideix implicar-s'hi i fer que la Banda sigui més «municipal» que a l'etapa anterior. El poder local s'obliga a un major esforç econòmic i, lògicament, s'adjudica una acció més intervencionista sobre la Banda Municipal.

La maquinària administrativa es posa en marxa i fa imprimir cinc-cents exemplars del reglament. La Banda Municipal de Mataró, així és com s'anomena oficialment, depèn de l'Ajuntament i té director i trenta-nou músics. Cinc capítols i trenta-sis articles on s'estableixen els drets i els deures de cada part, un règim de cinc assaigs mensuals i, a part de l'acompanyament al consistori en diades assenyalades, un concert setmanal (exceptuant tot l'agost). Una normativa sobre assistència, puntualitat, netedat personal, vestuari i cura dels instruments i un règim de sancions. Com a apèndix, s'hi troba el programa de proves per al concurs oposició de lliure concurrència per accedir a les places de professor de la Banda i una taula de tarifes dels serveis que l'entitat pot oferir. Els beneficis obtinguts en els contractes amb particulars es repartiran al 50% entre Ajuntament i músics. El regidor delegat de la Banda és el responsable de les principals decisions pel que fa al personal i a la comptabilitat.[24]

El regidor Spà sap que la renovació dels instruments és una peça fonamental del procés i que tot el material ha de ser patrimoni municipal per trencar, així, el model de la banda anterior:

> «Nuestra banda debe reorganizarse y todo Mataró lo agradecerá. Debe progresivamente adquirir el instrumental necesario pues aunque sea doloroso decirlo, hay que consignar que el Ayuntamiento solo tiene tres o cuatro instrumentos de su propiedad y el resto es de los profesores».[25]

Francesc Spà Salarich i els seus deixebles de química a l'Escola d'Arts i Oficis (c.1910).
Col·lecció Spà Salarich. MASMM.
Arxiu d'Imatges.

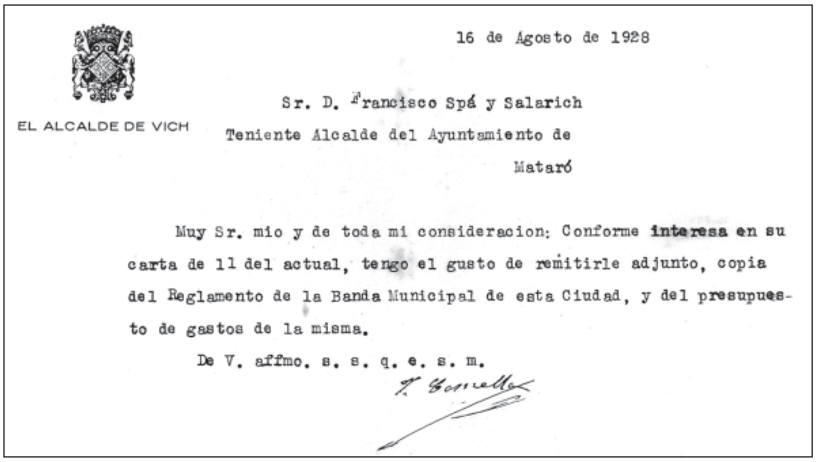
EL ALCALDE DE VICH

16 de Agosto de 1928

Sr. D. Francisco Spá y Salarich
Teniente Alcalde del Ayuntamiento de
Mataró

Muy Sr. mio y de toda mi consideracion: Conforme interesa en su carta de 11 del actual, tengo el gusto de remitirle adjunto, copia del Reglamento de la Banda Municipal de esta Ciudad, y del presupuesto de gastos de la misma.

De V. affmo. s. s. q. e. s. m.

Carta de l'alcalde de Vic en què comunica a Francesc Spà que li envia el reglament de la Banda Municipal de Vic (1928).
Arxiu família Spà.

Després d'un concurs obert per a la compra de tot l'instrumental, el ple de l'Ajuntament del 4 de febrer de 1929 adjudica el subministrament dels instruments a Ramon Parramon Castany per valor de 25.750, a pagar en tres anualitats. La llista dels instruments que es compren ens parla d'una agrupació dominada pels instruments de vent (més de trenta) i tres instruments de percussió (la caixa, el bombo i els platerets). Entre els aeròfons de fusta, hi destaquen els clarinets i els saxòfons. Hi ha també un requint, una flauta, un flautí, un oboè i un fagot. Entre els de metall hi ha tres trompetes, dos fiscorns, tres trombons, dos bombardins, dues trompes i tres tubes. Tots els instruments són d'importació, marques extres europees i americanes, especialment la C.G. Conn d'Elkhart. Tots els estoigs i les fundes són de fabricació nacional.

Al febrer, l'Ajuntament també es preocupa per adquirir nou vestuari per als músics. Treu a concurs la confecció de quaranta-un vestits d'hivern i vuitanta-dos vestits d'estiu amb les respectives gorres, i n'adjudica la compra per menys de 7.000 pessetes. Al març, es fan arreglar alguns faristols i es gasten 1.022 pessetes per comprar insígnies i paper pentagramat per copiar les particel·les.

Pel que fa al personal, atenent que els músics seran treballadors directament remunerats pel Comú, no pas pel director, i per tal d'exercir un control inicial sobre la seva qualitat professional, el ple de l'Ajuntament de 14 de febrer de 1929 acorda proveir-se de músics amb el mètode habitual en les institucions oficials, convocant oposicions per cobrir les places de director, professors de primera i professors de segona. Es presenten trenta-una sol·licituds, entre les quals hi ha la d'Agustí Coll i Agulló, que és l'únic que opta a la plaça de director.

El 3 d'abril, el tribunal, integrat pels músics Joan Borràs de Palau i Julián Palanca, el mestre nacional Fortunato Fontana, l'alcalde, el secretari de la corporació i Francesc Spà, proposa el nomenament de vint-i-set professors. El ple del 3 de maig resol l'afer i els nomena definitivament. Coll és confirmat amb la designació de director i Josep Llorà amb la de subdirector.[26] La majoria són residents a Mataró, però n'hi ha alguns de fora (Lleida, Ripoll, Canet...). L'assignació anual per a cada músic és considerable. El director 2.000 pessetes; els professors solistes, 1.200 pessetes; els professors principals, 1.000 pessetes, etc. A partir d'aquí, i fins que aquest model de banda es suprimeixi al març de 1930, tots els nomenaments i les renúncies, altes i baixes de personal, passen pels òrgans col·lectius de govern, sigui el ple de l'Ajuntament o la Comissió Muncipal Permanent.

La de 1928 és l'aposta més agosarada de tota la història de la banda local, perquè planteja un ens musical absolutament municipal. Els músics passen de ser llogats a ser part de l'Administració. L'Ajuntament assumeix els objectius culturals cara a la ciutat amb una banda més present, més nombrosa i de més qualitat. El consistori és el propietari dels instruments i el vestuari, i s'encarrega de la comptabilitat, es proveeix de músics mitjançant oposicions de selecció de personal, etc.

1929-1930. UNA VERITABLE, PERÒ EFÍMERA, BANDA MUNICIPAL

El 17 de maig de 1929, a les deu del vespre, davant de l'Ajuntament, té lloc el concert inaugural de la renovada Banda Municipal. Agustí Coll dirigeix una agrupació de quaranta músics que estrenen instrument i vestit. Sabem que hi ha obsequis per als músics i per als assistents, a més d'un vi d'honor per celebrar el bateig de l'agrupació. La nota de premsa de l'endemà ens situa perfectament:

> «Ahir al vespre sobre les 10 va començar la nova Banda Municipal el seu concert inaugural. Els balcons de la casa de la ciutat estaven ocupats pels regidors i llurs famílies. També hi assistí el mestre Borràs de Palau, autor d'una de les composicions executades. Nombrosos ciutadans escoltaren l'audició des del carrer. Els músics amb instruments flamants i uniformes nous produïren força impressió i imposaven pel seu nombre. Foren aplaudits».[27]

Si bé el reglament esmenta que la seu social de la Banda és l'Escola d'Arts i Oficis, de seguida es constata que no hi ha cap sala capaç d'acollir còmodament els assaigs de quaranta músics. Per això, la Comissió Municipal Permanent, en sessió de 6 de maig, a proposta del senyor Spà, pren les mesures pertinents per habilitar un nou local fruit d'una cessió gratuïta:

> «Aprobar la proposición del concejal Delegado de la Banda Municipal, y en consecuencia que en el vestíbulo del cine Moderno se instalen por cuenta del municipio las lámparas necesarias para que pueda ensayar en dicho lugar, cedido gratuitamente, aquella Banda, invirtiendo al efecto 300 ptas de la consignación que figura para la misma y que se construyan 4 cajas estuches para los bajos, al efecto de evitar su deterioro».[28]

Quant a actuacions, la Banda Municipal viu, entre juny i agost, un dels estius més intensos de la seva trajectòria. A principis de juny participa en les processons de Corpus i a finals de juliol, per les festes de les Santes, fa nou sortides en quatre dies, entre concerts, ballables i processons. Per cert, que per les Santes és quan la banda «...estrenà uns uniformes d'estiu blancs de cap a peus».[29] Tal com recull el reglament, ambdues celebracions són preceptives, talment com els concerts setmanals establerts per conveni. A la premsa local, n'hem localitzat alguns. El diumenge 8 de juny, concert matinal al Parc; el 18 de juny, a la plaça de Santa Anna; el 16 de juliol, concert de nit a la Rambla, davant el Clavé Palace. És en aquests concerts on la banda pot mostrar la seva qualitat amb repertori de lluïment. Interpreta un pasdoble de Segura, tres peces de *L'Arlesien* de Bizet, l'obertura *Egmont* de Beethoven, *La berbena de la Paloma* de Breton, la sardana *Cants del poble* d'Agustí Coll, entre d'altres.

En canvi, les actuacions que són comandes d'entitats i veïnats (serenates, altres processons religioses o actes especials) es vehiculen com a contractacions acordades i acceptades per la pròpia Comissió Municipal Permanent, òrgan que determina el preu en funció de les tarifes estipulades per cada tipus d'intervenció musical. Hi ha dues grans modalitats, la banda completa i la mitja banda. Es pot triar entre set opcions per a la banda completa: assistència a processó, cercavila d'una hora, cercavila de més temps, ballable de tarda (12 peces), ballable de nit (16 peces), ballable de tarda i nit (24 peces) i concert (5 números musicals). Si es volen uns preus més rebaixats, es pot contractar mitja banda amb les mateixes opcions, a excepció del concert que només és possible amb la banda al cent per cent. Els preus oscil·len entre 150 i 500 pessetes. Si alguna entitat demana dos o més serveis, se li aplica normalment una bonificació. Entre els acords consistorials i la premsa local, hem detectat un calendari abarrotat d'actuacions fruit de contractes:

Juny	Processó del Cor de Maria	150 pts.
Juliol	Processó Carmelites Descalces	150 pts.
Juliol	Festa Sagrat Cor, Cercle Catòlic	150 pts.
Juliol	Festa dels xofers. Sant Cristòfol	500 pts.
Juliol	Festes al c. de Sant Francesc	400 pts.
Juliol	Festes al c. d'Argüelles	300 pts.
Juliol	Festes al c. de les Monges	200 pts.
Juliol	Processó poble de Sant Celoni	500 pts.
Juliol	Festes al c. del Carme	200 pts.
Juliol	Festes al c. de Sant Joaquim	350 pts.
Agost	Festes al c. de Massevà	200 pts.
Agost	Festes al c. de Cristina	200 pts.
Agost	Festes al c. de Cooperativa	300 pts.
Agost	Festes al c. Santa Marta	600 pts.
Agost	Festes al c. de Balmes	350 pts.
Agost	Festes al c. de Meléndez	350 pts.
Agost	Festes al c. de Guifré	350 pts.
Agost	Festes al c. de Churruca	400 pts.

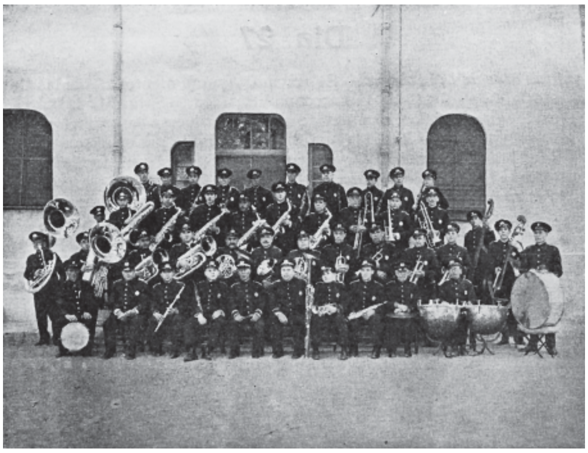

Banda Municipal de reciente creación

Tarifa a regir en las contratas de la Banda

BANDA COMPLETA

Asistencia a procesión cívico o religiosa	500 ptas.
Concierto (integrado por 5 números musicales)	300 "
Pasacalle (duración máxima: una hora)	250 "
" (suplemento por cada hora más)	100 "
Baile tarde (12 bailables)	250 "
Baile de noche (16 bailables)	350 "
Baile, tarde y noche (8 y 16 bailables respectivamente)	500 "

MEDIA BANDA
(Exclusivamente para la localidad)

Procesión cívico o religiosa	150 ptas.
Pasacalle (duración máxima: una hora)	150 "
" (suplemento por cada hora más)	75 "
Baile de tarde (12 bailables)	150 "
Baile de noche (16 bailables)	200 "
Baile de tarde y noche (8 y 16 bailables respectivamente)	300 "

NOTA.—Cuando en una misma contrata se solicite la Banda por dos o más conceptos de los de arriba detallados separadamente, así como para otras tocatas no especificadas en las listas anteriores, el Concejal-Delegado, de acuerdo con el Director, podrá conceder una bonificación razonable o establecer precios especiales, haciéndolo constar en acto de la firma.

La Banda Municipal de Mataró, recent renovada (1929). A sota, les tarifes dels serveis que la Banda pot oferir, segons el nou reglament. Imatge extreta del programa oficial de les festes de les Santes de 1929.

Arxiu família Guanyabens.

La Banda Municipal davant l'Ajuntament, per les Santes de 1929. L'agrupació estrenava vestuari blanc d'estiu i lluïa nous instruments.
MASMM. Arxiu d'Imatges. Postal Edicions Carreras.

Aquest període daurat de la Banda Municipal no passarà de deu mesos, perquè, tal com veurem, al març de 1930 s'anul·larà a tots els efectes aquest model gairebé funcionarial de banda. Doncs bé, durant els primers quatre mesos d'aquest lapse de temps, el director del conjunt és Agustí Coll, però els darrers sis mesos és un altre músic qui porta la batuta, un professor del Conservartori del Liceu de Barcelona anomenat Bernardí Gálvez.

Agustí Coll i Agulló, vinculat a la Banda des dels inicis, té 56 anys i decideix sol·licitar la jubilació cap a mitjan mes d'agost. Alguna contrarietat fa desistir el mestre mataroní de continuar? O realment vol retirar-se amb l'oportunitat de tenir garantida una paga anual gràcies a la seva recent condició de funcionari? Sigui com vulgui, el ple de l'Ajuntament de 9 de setembre de 1929 acorda «jubilar asimismo al director y profesor de la Escuela Municipal de Música Don Agustín Coll Agulló, director también de la banda municipal, con el haber de 1.500 pesetas anuales y aceptando sus ofrecimientos de cooperar en dicha banda, en cualquier ocasión en que fuera preciso».[30] El mateix ple aprova el nomenament amb caràcter interí de Gálvez com a director de la banda, i director i professor de l'escola. Hem de suposar que algú ha aconsellat de contractar-lo per donar un nou impuls a la formació. Bernardí Gálvez Bellido (1891-1943) ronda els quaranta anys, té una experiència provada i és un reconegut violoncel·lista.

Amb el setembre arriba un nou curs escolar i és el moment de la reorganització de l'Escola Municipal de Música, tal com han projectat els regidors Francesc Spà i Bernardí Ros. La matrícula s'obre el dia 15 i les classes comencen el dia 1 d'octubre a l'edifici de can Serra, l'actual casa museu. El mateix consistori aprova el quadre de professors, assignatures i remuneracions. El director Gálvez s'encarrega de les classes de piano, violoncel, contrabaix, interpretació i música de cambra. El subdirector Llorà, amb l'ajuda de l'administrador Isidre Miracle, impartirà solfeig, teoria, harmonia i fagot. La llista continua amb sis professors més i un conserge.

Tornem a la banda de música. El dia 8 de setembre, ja sota la direcció de Bernardí Gálvez, la Banda Municipal de Mataró participa al concurs de bandes civils de fins a cinquanta membres, en el marc de l'Exposició Internacional de Barcelona. L'esdeveniment té lloc al saló de festes del Palau Nacional. Entren en competició quatre bandes, la de Mataró, la del Centre Vallenc de la Vall d'Uxó, la d'una societat artística d'Alcúdia i la municipal de Terrassa. Totes toquen una peça obligada (*Gnoms* d'Enric Morera) i dues de lliures. La mataronina, que interpreta una composició de Coll i l'andante de la cinquena simfonia de Beethoven, queda en tercer lloc. El premi en metàl·lic es reparteix entre els músics «...que agradecen al Ayuntamiento haya acordado se haga en esta forma».[31]

Durant sis mesos, Gálvez és el màxim responsable tècnic de la Banda Municipal, introdueix nou repertori (Berlioz, Korsakow, Barbieri, Wagner...) i ofereix concerts dominicals a la platja, al Parc i a la plaça de Santa Anna. Sempre compta amb el suport polític del regidor delegat, Francesc Spà, que continua aconseguint millores per a l'entitat (augment de les nòmines dels músics i compra de

Insígnia de gorra de la Banda Muncipal de Mataró.
Col·lecció particular.

nou instrumental). Fins i tot, Spà signa la proposició d'augmentar la plantilla fins a cinquanta músics en vistes al pressupost de 1930, però en aquest cas els seus objectius no s'acompliran perquè el març d'aquell any els canvis polítics liquiden bona part de la feina de reorganització de gairebé dos anys.

1930. UNA INTERRUPCIÓ DRÀSTICA PER CANVIAR DE MODEL

La Dictadura de Primo de Rivera arriba al seu final. A nivell local, els canvis es van coent al gener-febrer de 1930. El senyor Enric Arañó retorna a l'alcaldia de la qual havia estat desbancat l'any 1923. Francesc Spà no renova perquè el consistori canvia totalment de composició. Gálvez, sospitant que la Banda està a la corda fluixa, s'entrevista dues vegades amb el nou regidor delegat, Antoni Gualba, i escriu una carta de felicitació a l'alcalde Arañó en què aprofita per desitjar «el definitiu ressorgiment de la col·lectivitat que dirigeixo».[32]

Ni gaire ni gens. Les coses es torcen del tot per a la banda. El ple de l'Ajuntament de 24 de març de 1930 decideix dissoldre la Banda Municipal (mestres i director) i acomiada els professors de l'Escola de Música, anunciant que acabaran les classes el 31 de maig. Una resolució dràstica per marcar diferències amb l'anterior govern afí a les posicions conservadores? La consideració que la banda existent era massa privilegiada i elitista? Antoni Gualba, l'autor del dictamen que justifica aquesta mesura, demana la paraula en plena sessió per deixar clar que els arguments són de gran calatge i són econòmics:

> «Vull donar una explicació, com a delegat de la Banda. L'any 1923, aquesta costava a l'Ajuntament 8.000 pessetes, i tenia l'obligació de donar un concert cada mes i actuar en festes senyalades. Des de l'abril a desembre de 1928 es gastaren per la Banda 43.750 pessetes. Aquest any [1929], per sous i tres instruments, s'han consignat 45.540 pessetes, més 8.500 per l'escola. A més es deuen 17.566,70 pessetes d'instruments. Crec que una ciutat on falten escoles, llum i tantes altres coses necessàries, no es pot permetre aquests luxes».[33]

S'obre expedient per demanar i verificar que tots els músics retornen l'instrument i les peces de vestir. El mateix ple encarrega a Antoni Gualba i Josep Monclús que estudiïn propostes per organitzar la banda i l'escola d'una manera que s'adeqüi a les possibilitats pressupostàries. Un mes i mig després, el dia 15 de maig, l'Ajuntament convoca mitjançant concurs públic els serveis musicals de banda entre les agrupacions de la localitat sota les condicions que s'especifiquen:

> 1) La banda haurà de fer dos concerts mensuals i acompanyar la corporació municipal en els actes oficials i les processons del Corpus i Les Santes.
>
> 2) El director de la banda rebrà una subvenció de 15.000 pessetes anuals en dotze mensualitats per totes les despeses de personal i conservació de l'instrumental.
>
> 3) Un reglament intern regularà els drets i deures, les sancions i la distribució dels diners entre els músics segons categoria.
>
> 4) L'Ajuntament lliurarà una sola vegada el vestuari i l'instrument per a tothom, però en conservarà la propietat. El manteniment correrà a càrrec de la mateixa banda.
>
> 5) La banda podrà anomenar-se «Banda Municipal» i comptarà amb un director i trenta músics.

Les bases concreten quins són els trenta instruments. Setze són aeròfons de fusta, onze de vent metall i tres de percussió. Les bandes tenen quinze dies per presentar les seves sol·licituds en sobre tancat. Bernardí Gálvez no es presenta, en canvi sí que ho fa el fins aleshores subdirector Josep Llorà, que és qui esdevé l'adjudicatari del nou servei de banda, gràcies a la resolució del ple de l'Ajuntament d'11 de juny de 1930.

LA BANDA MUNICIPAL DE JOSEP LLORÀ

Josep Llorà i Casademunt (1890-1939), músic de professió, estableix una relació contractual gairebé personal amb l'Ajuntament. Amb la quantitat de 15.000 pessetes anuals ha de triar el personal, comandar els assaigs i concerts i gestionar la logística per fer front a tot el que se li demana a la banda, dos concerts al mes i tots els actes oficials. A canvi, la seva agrupació podrà lluir el nom de Banda Municipal.

Nascut l'any 1890 a Cervià de Ter, sabem que Llorà cursa estudis musicals a la ciutat de Terrassa i que Ramon Serrat és el seu mestre d'harmonia. El trobem als anys vint a Mataró. Viu al carrer de Gravina, està casat i té dues filles. L'any 1929 guanya la plaça de fagot de primera a les oposicions de la banda i és nomenat subdirector. Al setembre del mateix any figura com a professor de solfeig, harmonia i fagot a la renovada Escola Municipal de Música aixoplugada dins l'Escola d'Arts i Oficis.

Retall de publicació desconeguda en què es dóna notícia de l'actuació de la Banda Municipal a la Sala Cabanyes amb motiu d'un programa de Ràdio Associació de Catalunya (entre 1933 i 1936).

MASMM. Arxiu d'Imatges.
Donatiu del senyor Vicenç Badia.

"Ràdio Associació de Catalunya" i la ciutat de Mataró

La tiple senyoreta Lina Duran

El Director de la Banda Municipal de Mataró, senyor Josep Llorà.

El pianista Antoni Díaz

La Banda Municipal de Mataró

L'Orquestrina "Oriental Jazz" "Els Verds"

El 22 del corrent mes, Ràdio Associació de Catalunya dedicà una emissió extraordinària a la ciutat de Mataró. El micròfon de l'emissora E. A. J. 15 fou instal·lat a la Sala Cabanyes, on actuaren amb insuperable encert els valuosos elements mataronins següents: Banda Municipal de Mataró, Orquestra Oriental Jazz "Els Verds", Joan Arnó, tenor; Antoni Díaz, pianista, i Lina Duran, tiple.

L'any 1930, juntament amb el càrrec de director de la Banda, li pertoca dirigir també l'Escola Municipal. I ho fa fins a la seva mort al gener de 1939, però en tot aquest període, els recursos escassos, primer, i els anys de guerra, després, ens remeten a una escola molt afeblida i amb poc pes en l'àmbit cultural mataroní.

Instrumentista de tible, violí, fagot i clarinet, Josep Llorà toca en diverses cobles de sardanes. Durant una temporada forma part de la cobla Barcelona. Compon sardanes com *Les noies de Mataró* (1923), *Plany* (1926), *Tardoral* (1923), *L'aplec de Burriac* (1932) o *Muntanya amunt* (1936). També crea obres per a banda, com *La marxa de l'Evalú* o el pasdoble *Gran Parada*.

Totes les dades indiquen que Llorà viu, si més no als anys trenta, únicament de la música, donant classes i encapçalant la Banda, a diferència de la seva majoria de membres que solen ser administratius, menestrals o obrers, que amb la música es treuen un petit salari complementari. Lluc Capdaigua i Martorell, antic músic de la Banda, en conversa mantinguda l'any 2006 amb l'autor d'aquest article,[34] explica que l'any 1933, quan tenia 16 anys, va començar a anar a classes de solfeig i clarinet a l'Escola de Música amb en Josep Llorà. Recorda que el seu mestre i director, especialment durant els anys de guerra, vivia amb una economia de mínims.

De fet, aquesta estretor econòmica queda palesa en la sol·licitud que el mateix Llorà presenta el 15 de desembre de 1937 a l'Ajuntament.[35] En tant que director de la Banda Municipal i membre del cos tècnic de Directors de Bandes de Música, demana que se li concedeixi el càrrec de professor de música amb un sou anual fix i augments cada cinc anys, tal com diu el reglament derivat de la llei de 20 de desembre de 1932 del Cuerpo Nacional de Directores de Bandas de música, aprovada pel govern de la República. El 27 d'abril de 1938, la Comissió de Govern acorda complaure'l amb el sou de 6.000 pessetes anuals a canvi de «quedar subjecte al reglament vigent pels funcionaris d'aquest municipi i no percebre cap altre sou»[36] ni cap altra gratificació per tots els serveis que presti o pugui prestar tant a la Banda com a l'Escola. L'home obté, doncs, una precària estabilitat, però que li dura molt poc perquè mor al cap de vuit mesos, pocs dies abans que les tropes nacionals entrin a Mataró.

Reculem i tornem a la Banda. La primavera de l'any 1930 Josep Llorà és el nou músic director que ha guanyat el concurs convocat per l'Ajuntament per trencar amb l'ampul·lositat de la banda anterior i racionalitzar les despeses. Estableix un nou reglament de règim intern, programa dos concerts al mes i ja s'encarrega del repertori del Corpus i de les Santes. Un any després, a la premsa local, un article enumera el que és tradició i costum en la celebració de la festa major, i quan parla de la Banda Municipal lloa les fites aconseguides per Llorà, tot i les retallades:

La Banda Municipal a les escales del Parc, amb el seu director, Josep Llorà, al centre (entre 1933 i 1936).
MASMM. Arxiu d'Imatges.
Donatiu del senyor Vicenç Badia.

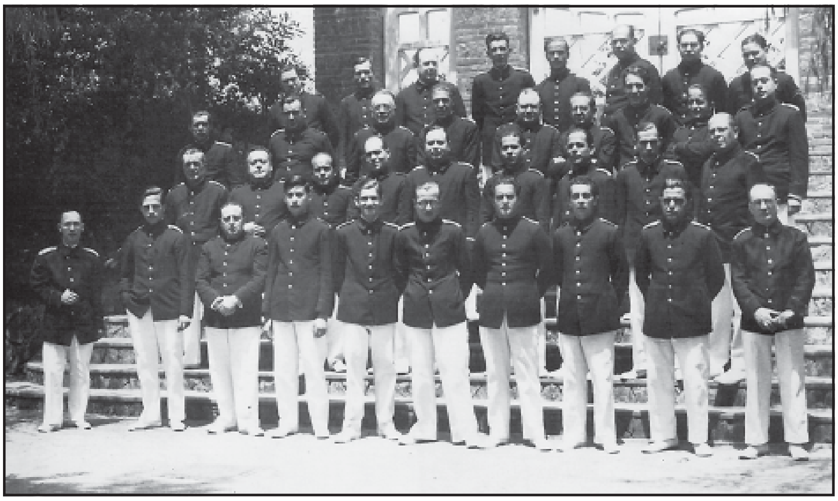

«Ens cal fer un elogi a l'activitat heroica desplegada aquests dies pels professors de la Banda Municipal. La intensitat de les llargues bufades d'aquests dies, sembla que ha batut els records mundials. Aquella serenitat elegant, sòbria, impassible de la batuta del mestre Llorà ha fet possible economies de reserves, per a portar a un bon desenllaç la seva missió. Això vol dir que encara tenim *Verbena*, *Himne de Riego* i *Marxa de l'Evalú* (aquesta última del mestre Llorà) per molt de temps».[37]

Ens aturem al reglament de règim intern de la Banda que s'aprova l'any 1931. Estableix quines són les trenta-una places instrumentals i les retribucions per a cada categoria. Hi ha un director, cinc professors solistes, onze professors de primera i catorze de segona. Aclareix molt bé que l'instrument i les peces de vestuari es lliuren en dipòsit a cada músic. Es regulen aspectes com la puntualitat als concerts, l'assistència als assaigs i la creació d'una mutualitat del professorat amb els ingressos imprevistos i provinents de les penyores que es paguin com a sancions. La novetat, en aquesta ocasió, és la constitució d'una comissió administrativa que vetllarà per la gestió de la Banda Municipal (material, comptes, arxiu, etc.) i que estarà formada per cinc músics elegits en assemblea anual. Els càrrecs de director i administrador no seran dels que es renoven cada any. El darrer article explica que l'Ajuntament procurarà no cedir la Banda a particulars o entitats.

Els resultats electorals del 12 d'abril de 1931 provoquen un canvi polític de primer ordre. S'instaura la Segona República i el nou govern de Mataró, de signe laïcista, busca marcar les diferències i decideix no assistir oficialment a cap acte religiós. A més, es suprimeixen les processons entre 1931 i 1934 (l'any 1935, en torçar el govern cap a la dreta, tornen les processons al carrer). Això afecta directament la Banda Municipal, ja que per Corpus no ha d'actuar i per les Santes ho fa només amb un concert diari. Per contra, la festa del 14 d'abril, festa dels primers aniversaris de la proclamació de la República, pren força com a dia mig festiu, ple d'actes i inauguracions. El dia assenyalat de 1932 la Banda fa un concert a les deu del matí davant la casa consistorial, a les onze acompanya les autoritats fins al Parc, on s'inaugura una biblioteca a l'edifici del Xalet, i a la nit, a la plaça de la Llibertat, avui plaça de Santa Anna, té lloc un concert en què alterna amb una cobla de sardanes.

El 14 d'abril de 1935, a les onze del matí, la Banda dóna un concert davant del brollador del Parc, element decoratiu que s'acaba d'inaugurar. A continuació té lloc una desfilada militar davant l'Ajuntament i la Banda també hi té el seu paper, com a música institucional: «El banderí del Regiment fou saludat amb l'Himne de Riego per la Banda Municipal que amenitzà la desfilada amb vàries composicions».[38] El mateix dia de l'any 1936, a la tarda, s'inaugura el nou mercat, avui Mercat de la plaça de Cuba. Un esdeveniment multitudinari que sonoritza la Banda Municipal amb composicions diverses.

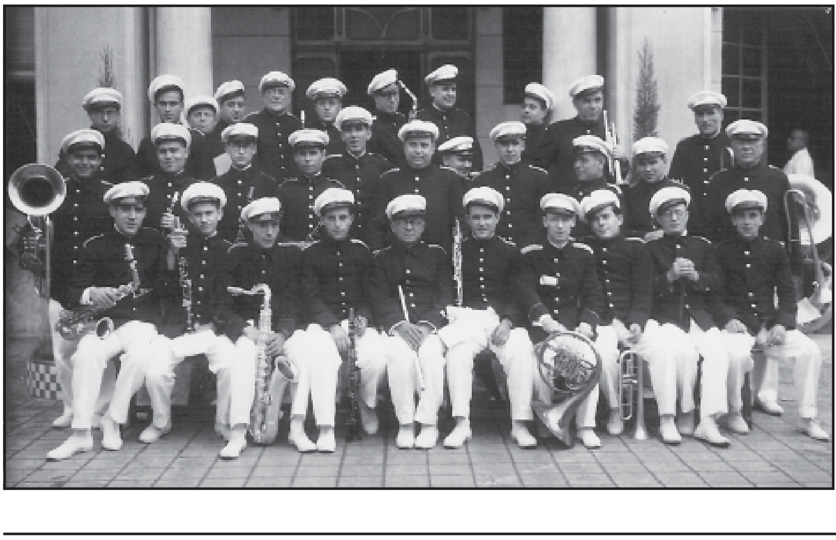

La Banda Municipal, amb el seu director, Josep Llorà, al centre (entre 1935 i 1938).
MASMM. Arxiu d'Imatges.
Donatiu del senyor Vicenç Badia.

Carta de l'administrador de la Banda Municipal en què fa saber al regidor de cultura, Josep Rabat Simon, el programa del concert que es farà el 28 d'agost de 1938 a l'Hospital Militar núm. 14 (antic col·legi de Valldemia). AMM, C-0026.02.

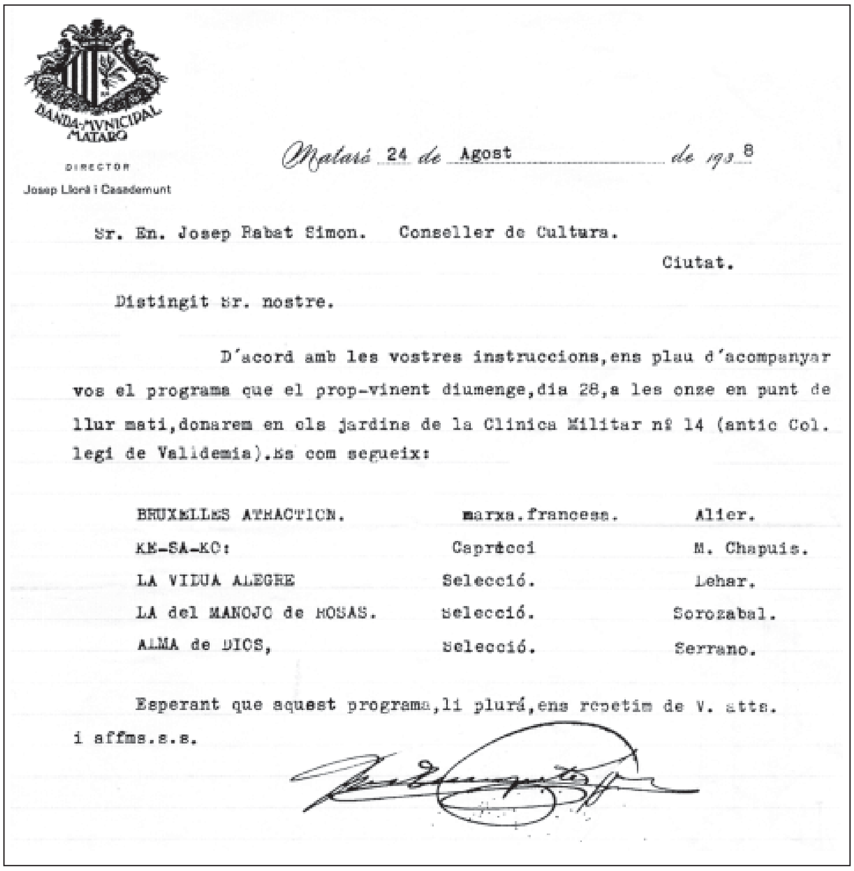
BANDA MUNICIPAL MATARÓ
DIRECTOR
Josep Llorà i Casademunt

Mataró 24 de Agost de 1938

Sr. En. Josep Rabat Simon. Conseller de Cultura.
Ciutat.

Distingit Sr. nostre.

D'acord amb les vostres instruccions,ens plau d'acompanyar vos el programa que el prop-vinent diumenge,dia 28,a les onze en punt de llur matí,donarem en els jardins de la Clinica Militar nº 14 (antic Col. legi de Valldemia).Es com segueix:

BRUXELLES ATRACTION.	marxa.francesa.	Alier.
KE-SA-KO:	Caprícci	M. Chapuis.
LA VIUDA ALEGRE	Selecció.	Lehar.
LA del MANOJO de ROSAS.	Selecció.	Sorozabal.
ALMA de DIOS,	Selecció.	Serrano.

Esperant que aquest programa,li plurá,ens repetim de V. atts. i affms.s.s.

Quan les autoritats entren a tallar les cintes sonen els acords d'*Els Segadors* i, després dels parlaments, la Banda interpreta de nou l'himne de Catalunya, *l'Himne de Riego* i *La Internacional*. Una altra gran ocasió ciutadana en què la Banda Municipal participa activament és la nova Fira Comercial i Agrícola, que entre 1933 i 1936 intenta reanimar la tradicional fira de Pentecosta al llarg de la Rambla i la plaça de Santa Anna.

ELS ANYS DE LA GUERRA CIVIL. LA BANDA MUNICIPAL AL SERVEI DE LA CAUSA

Amb l'esclat del conflicte bèl·lic al juliol de 1936, el calendari festiu queda tocat i, dins d'aquest, les festes marcadament religioses desapareixen del tot. El trasbals de la vida quotidiana és extrem. Res no és normal quan s'està en guerra. Amb tot, la banda mataronina, després de la incertesa dels primers mesos, reapareix, sempre al servei de l'Ajuntament, en un festival a benefici de les milícies antifeixistes, que es celebra al Parc, la tarda del diumenge 27 de setembre de 1936. Un seguit de demostracions ciclistes i de boxa es combinen amb cançons de música coral i música de banda. Com a cloenda, s'interpreten els tres himnes del moment per defensar i enaltir la República, la pàtria i el proletariat.

Nota de la Conselleria d'Assistència Social

Concert de la Banda Municipal a l'Hospital municipal

Per disposició de l'amic Josep Rabat, Conseller Regidor de Cultura del nostre Ajuntament, demà diumenge, a les onze del matí, en els jardins de l'Hospital municipal tindrà lloc el concert de la Banda Municipal, d'acord amb el programa que figura en altra nota d'aquestes planes.

Amb ocasió d'aquesta festivitat pels nostres malalts, aquesta Conselleria invita a tots els ciutadans perquè assisteixin a l'esmentat acte i a l'ensems es fa avinent que es podrà visitar les sales de malalts, Dispensaris, Raig X., etc., durant el temps dedicat al concert.

Tot el que amb satisfacció posem a coneixement de tothom a fi de que la festa tingui un relleu simpàtic i alegre pels malalts.

Mataró, 16 de juliol del 1938.—El Conseller Regidor de Governació i Assistència Social, *Josep Serra*.

Nota de premsa que informa del concert de banda que tindrà lloc a l'Hospital Municipal, el diumenge 17 de juliol de 1938.

Llibertat, 16 de juliol de 1938, p. 1.

> «Com a fi de festa, la Banda Municipal dirigida pel mestre Coll que havia amenitzat l'acte, interpretà l'Himne de Riego, els Segadors i la Internacional, que foren molt aplaudits. Eren prop de les vuit del vespre quan el públic desfilava, satisfet del festival i d'haver posat un granet de sorra més en l'obra antifeixista de reraguarda».[39]

Ens adonem que Agustí Coll dirigeix aquest concert. No és que Josep Llorà hagi deixat la direcció, és simplement que en algunes ocasions, per raons que desconeixem, Coll li dóna un cop de mà, tal com ens comenta Lluc Capdaigua que recorda, en la seva entrevista,[40] aquestes aparicions puntuals del músic veterà.

La banda participa en els actes de cloenda de la Setmana de l'Exèrcit, el 6 de març de 1937, com també en la inauguració de la tómbola organitzada per les seccions femenines del Centre Republicà Federal i del POUM a benefici de l'assistència social a Mataró, el dissabte 10 d'abril del mateix any. Són exemples d'esdeveniments en què una representació de l'Ajuntament es fa acompanyar per la Banda Municipal.

A partir del novembre de 1936, la presència de la Banda Municipal es normalitza amb els clàssics concerts de quarts de dotze, els matins de diumenge al Parc Municipal. Llorà dirigeix una mitjana de dos concerts al mes, sempre amb cinc peces al programa. Aquestes són les adaptacions per a banda de grans partitures de sarsueles, òperes, pasdobles, sardanes i altres gèneres musicals, incloses al repertori del moment en forma de fragments seleccionats:

Marina	Arrieta
Los claveles	Serrano
Sereneta	Schubert
La marxa militar	Schubert
En un mercat persa	Kettelbey
A la plaça	Morera
La Santa Espina	Morera
Granada	Albéniz
La dama d'Aragó	Solé
Cavalleria rusticana	Mascagni
La manta zamorana	Caballero
La Viejecita	Caballero
Bohemios	Vives
La Generala	Vives
Tanhäusser	Wagner
Lohengrin	Wagner
Ein Alumblat	Wagner
Les Rousalkys	Bernical
Azabache	Moreno Torroba
Gran parada	Llorà
Danses hongareses 5 i 6	Brahms
El asombro de Damasco	Luna
Els cadets de la reina	Luna
La font del Parc	Coll
Tardoral	Coll
Katiuska	Sorozábal
La guitarra de Fígaro	Sorozábal
València	Lope
La viuda alegre	Lehar
Amades	Teixidor

Amb carta de 5 de juny de 1938, el regidor de cultura de l'Ajuntament de Mataró, Josep Rabat, commina Josep Llorà a realitzar els concerts dominicals en els «patis jardins dels Hospitals Militars i cases d'assistència (...) a fi d'ajudar a la compenetració del poble amb l'Exèrcit de la República i amb les Brigades Internacionals que tan generosament vénen a ofrenar llurs vides en defensa de la nostra causa».[41] Una altra finalitat que s'explicita és oferir als vellets asilats de la ciutat «algun moment més d'esplai i companyia amb els ciutadans».

És així com a partir d'aleshores, i durant el tram final del conflicte, la Banda Municipal toca de forma itinerant al Casal de Curació de les Brigades Internacionals (edifici del col·legi salesià), a l'Hospital Militar número 14 (edifici del col·legi de Valldemia), a l'Hospital Municipal, al Casal de Vellets i al Casal de Velletes. Per norma general, ho fa cada quinze dies. El darrer concert del qual tenim constància té lloc el dia 11 de desembre de 1938 a l'Hospital Militar instal·lat a Valldemia. Els músics toquen, com sempre, cinc peces del repertori habitual. Porten la batuta, de forma alternada, Agustí Coll i Josep Llorà.

A Mataró, la Guerra Civil s'acaba a finals de gener de 1939. Josep Llorà, el músic director adjudicatari del servei municipal de banda des de fa vuit anys, mor el dia 17 d'aquest mateix mes. La història fa un punt i a part. Comença la postguerra. La Banda Municipal també fa un punt i a part. Al juliol, un jove músic mataroní, Domènec Rovira, es postula com a nou director, sol·licita la represa de l'activitat de la Banda i el restabliment de l'Escola de Música. Comencen les gestions per no perdre la música institucional de la ciutat. Comença la segona meitat de la trajectòria de la Banda Municipal.

Nicolau Guanyabens i Calvet

NOTES

1.- Josep Maria Almacelles Díez, «Les bandes municipals de música. Un factor de desenvolupament cultural i musical», Catàleg de l'exposició *La banda sona!* Museu d'Història de Sabadell (2006), 9. El mateix autor té publicada la seva tesi doctoral sobre la història de la Banda Municipal de Barcelona, titulada *Del carrer a la sala de concerts. La Banda Municipal (1886-1944)*, editada per l'Arxiu Municipal de Barcelona, l'any 2006. És una obra de referència obligada.

2.- Jaume Rebullosa, *Relación de las grandes fiestas que en esta ciudad de Barcelona se han hecho a la canonización de su hijo San Ramon de Penyafort de la orden de los predicadores*. Impremta de Jaume Cendrat (Barcelona 1601).

3.- Arxiu Municipal de Mataró (=AMM), Fons Hospital de Mataró, 155-6, *Crònica dels festeigs oficials i populars organitzats per l'Ajuntament de Mataró, per la proclamació i Alçament dels Reials pendons del Rei Carles III.*

4.- Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró, ESG F20. Llibre de comptes de l'Administració de Sant Desideri (1769-1808).

5.- Rafael d'Amat i de Cortada, baró de Maldà, *Calaix de sastre* I-V, 1769-1799, Edicions Curial (Barcelona 1988). La transcripció completa de la crònica que el baró va escriure l'any 1799 es pot consultar a la revista *Museu*, números d'octubre de 1948 i de juny-juliol de 1949.

6.- Almacelles, «Les bandes municipals», 14.

7.- AMM. Fons de l'Hospital, 147-2. *Relació de la nova fabrica del Hospital de pobres malalts de la present Ciutat de Mataró baix la invocació del Apostol Sant Jaume y Santa Magdalena, y de la dedicació de la nova Iglesia.*

8.- AMM, Fons Hospital de Mataró, 155-6, *Crònica dels festeigs...*

9.- Francesc Cabanyes, «Les festes de les Santes de l'any 1853», *Diari de Mataró*, 27 juliol 1923. En aquest article es comenta el document Z-B-13, pertanyent a l'Arxiu particular de can Cabanyes.

10.- *Pensament Marià de la Costa de Llevant*, 26 juliol 1921, 4. Inclou el programa de les festes de 1864 en un article titulat «Cinquanta set anys enrera».

11.- *El Semanario de Mataró*, 27 juliol 1886, 2.

12.- *Diario de Mataró y su comarca*, 27 juliol 1907, 3.

13.- Arxiu Històric de Sabadell. Expedient de Cultura núm. 22/1856.

14.- Pel que fa a la biografia d'Agustí Coll i Agulló, vegeu Nicolau Guanyabens Calvet, «L'aportació del músic i compositor Agustí Coll i Agulló (1873-1944)», *FULLS/87* del Museu Arxiu de Santa Maria (Mataró gener de 2007), 23-41.

15.- Coneixem aquesta instància per la nota de la pàgina 155 de Francesc Enrich i Regàs, *La vida a Mataró a primer quart de segle. Uns records*. La instància, l'hem trobat transcrita a un exemplar no identificat de la revista *Tot Mataró*.

16.- AMM, Llibre d'acords municipals. Sessió del ple de 15 de maig de 1912.

17.- *Diario de Mataró y su comarca*, 31 octubre 1911, 2.

18.- *Diario de Mataró y su comarca*, 29 juliol 1912, 3.

19.- *Diario de Mataró y su comarca*, 2 agost 1912, 2. Article «La Banda Municipal de Mataró», signat per Manuel March Sala.

20.- AMM, expedient de Cultura C-0026-03 (documents sobra la Banda Municipal entre 1925 i 1930). Proposició de 2 de setembre de 1928.

21.- Ibídem.

22.- Arxiu família Spà. Carta de l'alcalde de Vic, signada el 16 d'agost de 1928.

23.- *Diari de Mataró*, 22 octubre 1928. Resum del ple de l'Ajuntament de 19 d'octubre.

24.- AMM, Expedient de Cultura C-0026-03. La documentació sobre tots els aspectes relacionats amb la renovació de 1928-1929, inclòs el *Reglamento de la Banda Municipal de Mataró*, està en aquest expedient.

25.- Arxiu família Spà. Documents de Francesc Spà. Esborranys de proposició de renovació de la Banda, 1928.

26.- AMM, Expedient de cultura C-0026-04. En aquest expedient hi ha tots els documents referents al concurs per a les places de mestres i director de la Banda Municipal (1929). A l'apèndix d'aquest article hi ha la relació de músics que integren la Banda un cop superades les oposicions.

27.- *Diari de Mataró,* 18 maig 1929, 4.

28.- AMM, Llibre d'acords de la Comissió Municipal Permanent. Sessió de 6 de maig de 1929.

29.- *Pensament Marià*, 31 juliol 1929, secció «Populars».

30.- AMM, Llibre d'acords municipals. Sessió del ple de 9 de setembre de 1929.

31.- AMM, Llibre d'acords municipals. Sessió de la Comissió Municipal Permanent de 18 de setembre de 1929.

32.- AMM, expedient de Cultura C-0026-03, full 84. Carta de 5 de març de 1930, escrita per Bernardí Gálvez i dirigida a Enric Arañó.

33.- *Diari de Mataró*, 26 març 1930. Resum dels temes tractats al Ple de 24 de març.

34.- Entrevista a Lluc Capdaigua i Martorell, clarinetista de la Banda Municipal des de 1935, mantinguda amb l'autor d'aquest article el dia 18 de novembre de 2006, a la casa núm. 65 del carrer de Guifré el Pilós.

35.- AMM, Expedient de Cultura C-0026-02, full 73.

36.- AMM, Expedient de Cultura C-0026-02, full 75.

37.- *Diari de Mataró*, 25 juliol 1931, 6.

38.- *Diari de Mataró*, 15 abril 1935, 3.

39.- *Llibertat*, 28 setembre 1936, 3.

40.- Entrevista a Lluc Capdaigua...

41.- AMM, Expedient de Cultura C-0026-02, full 54.

- APÈNDIX -

TRANSCRIPCIÓ DE DUES LLISTES DE MÚSICS

A) Llista de músics un cop passades les oposicions de l'abril de 1929
- AMM. Llibre d'acords del ple de l'Ajuntament núm. 122, pp. 131-132. Sessió de 3 de maig de 1929.

Director y profesores solistas con plaza en propiedad

Agustín Coll Agulló	Director
Jaime Ventura Puig	Fiscorno tenor solista
Joaquim Godo Soler	Bombardino solista
Pedro Rius Vives	Clarinete principal
Enrique Gassol Crusat	Oboe principal
Felix Tapiola Balmes	Trompeta

Profesores con plaza en propiedad

Pedro de Castro Lomba	Clarinete de primera
Bartolomé Vives Andreu	Clarinete de primera
Alejandro Valls Bellsoley	Requinto de primera
Juan Mas Traveria	Flauta flautín de primera
José Carbó Gimpera	Falutín flauta de primera
José Llorà Casademont	Fagot primera y subdirector
Emilio Vicente Ros	Saxofon alto primera
Ernesto Clariana Joseph	Saxofon tenor primera
Francisco Riu Vives	Trompeta primera
Manuel Zaragoza Artasona	Trombón primero primera
Juan Mons Tornés	Trompa primero primera
Joaquin Puig Roig	Bajo primera
José Oller Curriá	Bajo primera
Antonio Massó Carrié	Clarinete segunda
José Soler Saurí	Saxofón tenor segunda
Félix Coll Cruixent	Saxofón baritono
Joaquin Tell Barbany	Saxofón bajo segunda
Ángel Castells Solanich	Trompeta segunda
Andrés Comas Itchart	Fiscorno segundo segunda
José Roig Badia	Trombón segundo segunda
Manuel López Monje	Trombón tercero segunda
Jaime Fadó Casabella	Bombardino segundo segunda
Félix Ximenes Pruna	Trompa segundo segunda
Félix Clariana Castañer	Bajo segunda
Amadeo Valls Samsó	Bombo segunda
Emilio Ramos Junoy	Platillero segunda

Profesores interinos

Perfecto Artola Prats	Clarinete solista
José Escarpenter Fors	Saxofón soprano primera
Emilio Castro	Clarinete segundo segunda
José Pla Rodons	Músico conserge
Eduardo Herrera	Clarinete segundo segunda

Músicos que ocuparan plazas vacantes

Jaime Rey Sans	Saxofón alto primera
Salvador Bardalet	Trompeta segunda

Músico aspirante

Jaime Altimira Roig

Educandos

José A. Sánchez
Luís Carbó
Enrique Vidal

B) Llista de músics, elaborada per l'administrador Escarpenter, el 12 d'abril de 1938
- AMM. Expedient de Cultura C0026-02, full 58.

Josep Llorà Casademunt	Director
Francisco Coma Vilanova	Oboè solista
Josep Carbó	Flauta primera
Alexandre Valls Bellsoley	Requint primera
Pere Riu Vives	Clarinet solista
Pere Nonell Cisa	Clarinet primera
Isidre Genís Vilaró	Clarinet primera
Josep Cuesta	Clarinet primera
Joan Torra	Clarinet segona
Joan Romaguera	Clarinet segona
Lluc Capdaigua	Clarinet segona
Joan Villà Manent	Clarinet baix segona
Josep Escarpenter Fors	Saxòfon soprano primera
Salvador Bardalet	Saxòfon alt primera
Joaquim Casas Busquets	Saxòfon alt segona
Isidre Miracle Gibert	Saxòfon tenor primera
Francesc Escarpenter Fors	Saxòfon tenor segona
Fèlix Coll	Saxòfon baix primera
Lluís Carbó Eres	Saxòfon baríton segona
Francesc Riu Vives	Fiscorn tenor solista
Jaume Rei Sans	Fiscorn tenor segona
Serafí Milà	Trompeta solista
Antoni Canals	Trompeta segona
Emili Ramos Junoy	Trompa primera
Fèlix Ximenes Pruna	Trompa segona
Josep Pérez Gubau	Trompa segona
Manuel Zaragoza	Trombó primera
Josep Roig	Trombó segona
Desideri Vallcorba Sala	Trombó segona
Joaquim Godo Soler	Bombardí solista
Santiago Fadó Casabella	Bombardí segona
Joan Ollé Xarrié	Baix primera
Camil Roca Guilà	Contrabaix segona
Amadeu Valls Planas	Timbals segona
Josep Pla Rodon	Caixa segona
Josep O. Sánchez Mompió	Bombo i plats
-*Vacant*-	Clarinet segona

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

Col·legi de Santa Anna (c. 1890). Grup d'alumnes davant l'antic gimnàs. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Col·legi de Santa Anna (c. 1915). Grup d'alumnes davant l'antic gimnàs. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Col·legi de Santa Anna (c. 1920). Classe de pàrvuls a l'escala del pati. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Col·legi de Santa Anna (c. 1920). Grup d'alumnes a l'escala del pati. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Col·legi de Valldemia (c. 1870). Professor Antoni Ferrer Arman i grup d’alumnes. MASMM. Arxiu d’Imatges.

Col·legi de Valldemia (c. 1870). Grup d’alumnes. MASMM. Arxiu d’Imatges.

Col·legi de Valldemia (c. 1915). Excursió o sortida al camp d'un grup d'alumnes. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Col·legi de Valldemia (c. 1920). Grup d'alumnes. MASMM. Arxiu d'Imatges.

Escola de nenes d'Àngela Flamerich, al carrer de Sant Antoni (c. 1890). Arxiu de la família Salicrú i Lluch.

Escola de nenes de Mataró. Fotografia Estrany (c. 1905). MASMM. Arxiu d'Imatges.

MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA
Centre d'Estudis Locals de Mataró

Col·labora:

Ajuntament de Mataró
Institut Municipal d'Acció Cultural

Amb el suport de:

INSTITUT RAMON MUNTANER
Fundació privada dels Centres d'Estudis de Parla Catalana